

д-р Јадранка Дабовиќ Анастасовска¹

д-р Неда Здравева²

ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ГРАЃАНСКО ПРАВНАТА ЗАШТИТА НА ПРАВАТА НА ИНТЕЛЕКТУАЛНА СОПСТВЕНОСТ

Резиме

Спроведувањето на заштитата на правата на интелектуалната сопственост значи обезбедување ефикасни и ефективни механизми за превенција и за санкционирање на повреди на субјективните права на носителите на правата на интелектуална сопственост. Доминантно е сфаќањето дека спроведувањето на заштитата на правата на интелектуалната сопственост е важно не само за индивидуалните носители, туку и за создавање средина каде се поддржуваат иновациите и креативноста, заштита на потрошувачите, се подобрува конкурентноста, се зачувува вработеноста, се спречува даночна евазија, конечно се овозможува непречено и фер функционирање на пазарот.

Во спроведување на заштитата на правата на интелектуална сопственост постојат низа предизвици. Правниот систем – прописите и начинот на нивна примена, е инертен во споредба со развојот на технологиите. Така, правните прописи не се секогаш до крај јасни во поглед на спроведување на правата, во правосудните органи не постои специјализација во оваа област што пак влијае носителите на правата да стравуваат од долги и сложени постапки коишто нема да им овозможат целосни обесштетување.

Предизвикот на спроведувањето на заштитата на интелектуалната сопственост во современи услови често се сведува на прашањата, дали поради тоа што правните прописи споро се менуваат, а динамиката на развој на новите технологии е особено брза, ќе се помириме со фактот дека правните прописи ќе заостануваат зад развојот на новите технологии и спроведувањето на заштитата ќе биде најефикасно и најефективно, преку технолошките мерки и колку е тоа добро?

Во трудот авторите ги анализираат предизвиците на споредувањето на заштитата на правата на интелектуална сопственост преку граѓанскоправната заштита. Тие се осврнуваат на меѓународните и на ЕУ инструментите во оваа област. Исто така предмет на дискусија се домашните инструменти кои што им стојат на располагање на носителите на правата.

Клучни зборови: право на интелектуална сопственост; спроведување; повреда на права на интелектуална сопственост; граѓанска заштита; тужби за заштита на права на интелектуална сопственост;

1. Вовед

¹ Редовен професор, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

² Редовен професор, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

Во современата економија во која понудата е поголема од побарувачката, конкурентската предност на пазарот се темели на информациите, иновативноста, креативноста, осмислениот маркетинг, на знаењата на вработените, на потенцијалот на интелектуалниот капитал на компаниите³. Рапидниот развој на новите технологии, глобализацијата и дигитализацијата на пазарите, наметнува потреба од промени во правните прописи за дефинирање, заштита и спроведување на интелектуалната сопственост.⁴ Интелектуалната сопственост треба да има нова функција, да овозможи намалување, а не продлабочување на јазот помеѓу развиените и неразвиените, особено преку заштита на глобалните јавни добра, затоа што сосема е јасно дека пандемијата, климатските промени, катастрофалната загаденост, не познаваат физички граници и последиците се прелеваат секаде во светот⁵.

Паралелно со зголемувањето на значењето на правата на интелектуална сопственост се зголемува и нивната злоупотреба. Во актуелниот момент се соочуваме со фактот дека и пиратеријата и фалсификувањето го доживуваат својот подем и прават огромни загуби на индустриите кои вложуваат во истражување и развој како и на креативните индустрии⁶. Новите технологии, можат да бидат многу ефикасни во спречување на злоупотребите преку креирање и воспоставување технолошки мерки за заштита, иако тие воедно претставуваат и предизвик за повредувачите. Затоа се почесто се посочува дека ефикасна и ефективна заштита на интелектуалната сопственост можат да овозможат единствено новите технологии, како што се вештачката интелигенција и

³ Спореди: Drahos, P., Braithwaite, J., Information feudalism: who owns the knowledge economy?, New Press, New York, 2003, p. 25, 178 -253

⁴ За различните научни разбирања на улогата на интелектуалната сопственост во современи услови, видете повеќе кај Marković, S., Pravo intelektualne svojine i informaciono društvo, Službeni Glasnik, Beograd, 2014, str. 309-322

⁵ Пандемијата предизвикана од вирусот ковид-19, која се рефлектираше врз севкупното живеење на луѓето во последните две и пол години, повторно ги актуелизираше темите за така наречените „глобални јавни добра“ - како што е здравјето на луѓето. Сосема стана јасно дека заразната болест не познава граници, и дека вакцините и лековите за ваква болест треба да се достапни за сите, без уживање на условно наречените „монополски права“ на оние кои добиле патентна заштита. Кон крајот на 2020 година, група земји во развој предводени од Индија и Јужна Африка дадоа предлог во Светската трговска организација (во понатамошниот текст СТО), привремено да се откаже од заштитата на интелектуална сопственост за вакцините и другите производи потребни за борба против пандемијата додека поголемиот дел од светското население не биде имуно на болеста. Иницијативата е повторена во мај 2021 година подржана од САД. Наведено е дека откажувањето ќе се однесува на „здравствени производи и технологии“ поврзани со пандемијата, вклучувајќи вакцини, дијагностика, терапевтски средства и опрема за лична заштита. Откажувањето би било во сила најмалку три години, со можност за продолжување. Одлуките за откажување од овие права според Договорот за трговските аспекти на правата на интелектуална сопственост (во понатамошниот текст ТРИПС) вообичаено се носат едногласно. Иако во одредени ситуации сепак откажувањето од TRIPS може да биде одобрено со три четвртини од гласовите на членките на СТО, малку е веројатно дека членките ќе го нарушат преседанот. И додека преговорите се закончени се случија два настани: истражувачите во Јужна Африка, под покровителство на центар за технолошки трансфер на Светската здравствена организација, рекоа дека разработиле како да ја копираат вакцината Ковид на Модерна; ЕУ пак објави дека ќе придонесе со 1 милијарда евра за финансирање на германската компанија BioNTech за формирање мобилни фабрики за производство на вакцини во Африка <https://www.cfr.org/in-brief/debate-over-patent-waiver-covid-19-vaccines-what-know> (посетено на 02.02.2022)

⁶ Студијата за глобална трговија со фалсификати спроведена од OECD и EUIPO покажува дека вкупната трговија во фалсификувани и пиратски производи наменети за ЕУ во 2019 година изнесува дури 119 милијарди евра; Видете повеќе на <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/74c81154-en/index.html?itemId=/content/publication/74c81154-en> (посетено на 13.01.2022)

блокчејн криптографските записи чие користење треба да се комбинираат со важечките правни прописи⁷.

Секогаш кога се усовршуваат технологиите што овозможуваат лесен и брз начин за копирање и умножување на интелектуалните креации заштитени со интелектуална сопственост, се наметнува и потреба од менување на правната рамка и се бараат нови посовремени и најчесто построги правни прописи за заштита. Дигиталните технологии, 3D печатењето, интернет пристапот, вештачката интелигенција⁸, алгоритмите бараат нови законски решенија за заштита на правата на интелектуална сопственост особено за некои креативни индустрии. Настојувањата одат и во насока на донесување на помодерни меѓународни прописи со нова концепција за место и улога на правата на интелектуална сопственост и определување на вистинска мерка на меѓународните стандарди за заштита, и користење на глобални заштитни технички мерки прилагодени на новите технологии, бидејќи и повредите на правата се случуваат на глобално ниво, но без при тоа да се засегнат правата на третите страни особено приватноста и правото на пристап до информации⁹.

Кога станува збор за заштитата на правата на интелектуална сопственост во информациско општество, она што е голем предизвик на актуелниот момент е прашањето на воспоставување на вистинска баланс на овие права со другите основни, темелни човекови права. Накусо, би укажале дека заштитата и спроведувањето на заштитата на интелектуалната сопственост во одредени случаи и ситуации, особено кога станува збор за модерните технологии, може да се судри со правото на слободата на творештвото, слобода на говорот, приватната сопственост, заштита на деловните тајни, пристапот до информациите, гарантирањето на правото на приватност, правично судење и слично. Една од основните задачи на законодавците и на органите инволвирани во спроведување на заштитата на интелектуалната сопственост е да се пронајде вистински баланс и рамнотежа помеѓу понекогаш спротивставените права со еднаква важност за луѓето¹⁰.

Опасноста од ваквата нерамнотежа предизвикува голем отпор за донесување на одредени правни прописи. Трговски договор против фалсификување (Anti – counterfeit Trade Agreement) чија декларирана цел беше да воспостави

⁷ Видете повеќе на <https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/international-ip-enforcement-summit-2021> (посетено на 21.01.2022);

⁸ Живееме во реалност во која по 199 години од смртта на Бетовен е довршена неговата Десетта Симфонија. Под диригентската палка на доктор Матијас Редер, група експерти за вештачка интелигенција и музиколози ја развија „Бетовен АИ“, којашто го „разбира“ стилот на Бетовен. Вештачката интелигенција не само што беше „нахранета“ со композициите на Бетовен и неговите белешки за 10-тата симфонија; во неа беа вметнати и дела од композитори и музичари коишто несомнено го инспирирале и извршиле влијание врз Бетовен во текот на неговиот живот, како што е Јохан Себастијан Бах. Заедно со експертите, алгоритмите го продолжија последното, незавршено дело на Бетовен. Композиторот Валтер Верзова и Оркестарот Бетовен од Бон ја претворија оваа нотација во жива композиција под диригентската палка на Дирк Кафтан на 09.10.2021 година. Оваа ситуација предизвика голем број на научни дискусии за авторството во кое е инкорпорирана и креативноста на вештачката интелигенција <https://www.telekom.mk/ns-newsarticle-svetska-premiera-na-10-ta-simfonija-na-betoven-zavrshena-od-vestacka-inteligencija.nspx> (посетено на 02.02.2022);

⁹ Видете повеќе Дабовиќ-Анастасовска, Ј., Пепељугоски, В., Право на интелектуална сопственост, Академик, Скопје, 2012 стр. 30

¹⁰ Видете повеќе Zdraveva, N., Freedom of expression vs. Right to privacy: The role of ECHR in modelling civil liability for damage, Iustinianus Primus Law Review, Vol. 11 Special Edition, 2020

мултинационални стандарди за спроведување на правата на интелектуална сопственост, беше оценет како потенцијална опасност и закана за непречено остварување на другите основни права на граѓаните и не беше прифатен во Европската унија¹¹.

Широката расправа и влијанието на засегнатите страни во „одредувањето на судбината“ на АСТА¹² како да беше најава во дискусијата за Директива (ЕУ) 2019/790 на Европскиот парламент и на Советот од 17 април 2019 година за авторското право и сродните права на единствениот дигитален пазар¹³. На нејзиното донесување се чекаше долго и таа претрпе силни амандмански расправи, под притисоци на различни групи кои постојано лобираа, токму во насока за изнаоѓање на балансот помеѓу правата од интелектуална сопственост и другите основни човекови права.

Воспоставувањето на овој баланс ќе значи овозможување ефективна и ефикасна заштита на правата која нема да биде по цена на спречување пристап до информации, упад во приватноста и засегање во другите права. Спроведувањето на заштитата на интелектуалната сопственост е комплексна и актуелна тема поврзана со многу предизвици.¹⁴ Спроведувањето на заштитата на интелектуална сопственост подразбира

¹¹ Преговорите за АСТА се водеа под завеса на голема тајност. Канада, Јапонија, Кореја, Мароко, Нов Зеланд, Сингапур и САД го имаат потпишано овој Договор. Европскиот парламентот одигра клучна улога во одлучувањето за судбината на Трговскиот договор против фалсификување (АСТА), кој се покажа како контроверзен од самиот почеток. На 4 јули 2012 година, 478 европатеници гласаа против АСТА, 39 беа „за“, а 165 беа воздржани, што значи дека договорот не стапи на сила во ЕУ. АСТА имаше за цел поефикасно да ги спроведе правата на интелектуална сопственост на меѓународно ниво. Многу развиени земји беа загрижени дека нивните економии трпат големи штети поради фалсификување и пиратерија. Сепак, противниците беа загрижени дека АСТА би ги фаворизирала интересите на големите компании на сметка на правата на граѓаните. Европската комисија ја упати АСТА до Европскиот суд на правдата во мај за да донесе одлука за договорот и побара од Парламентот да ги почека неговите заклучоци. Сепак, Парламентот одлучи да продолжи со сопствената контрола на договорот. Пет комитети излегоа против договорот, додека комисијата за петиција прими петиција против АСТА потпишана од речиси три милиони луѓе.

¹² Matthews, D., Žiková, P. The Rise and Fall of the Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA): Lessons for the European Union. *IIC* 44, 626–655 (2013). <https://doi.org/10.1007/s40319-013-0081-y>

¹³ Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC *OJ L 130, 17.5.2019, p. 92–125*

¹⁴ Потврда за актуелноста на темата за спроведување на правата на заштитата на интелектуалната сопственост имаме и во фактот што во последните година се одржани голем број на меѓународни научни стручни конференции, на кои се расправало за спроведувањето на правата на интелектуална сопственост. Особено се битни документите на редовните 14 сесии на Советодавниот комитет за спроведување (АСЕ) при Светската организација за интелектуална сопственост како и последната виртуелна сесија одржана во септември 2021 година на кои главна тема била „Новите движења во борбата против фалсификувањето и пиратеријата на интернет“ [https://www.wipo.int/meetings/en/topic.jsp?group_id=142 (посетено на 01.02.2022)]. Во оваа насока особено се значајни Меѓународните самити за спроведување на интелектуалната сопственост одржани во Лондон во 2014 година [<https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/international-ip-enforcement-summit> (посетено на 02.02.2022)] Берлин во 2017 година [<https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/international-ip-enforcement-summit-2017> (посетено на 02.02.2022)], Париз во 2019 година [<https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/international-ip-enforcement-forum-2019> (посетено на 02.02.2022)] и последниот одржан во организација на Европската комисија, Европската канцеларија за интелектуална сопственост (EUIPO), и Шведската канцеларија за интелектуална сопственост (PRV) во 2021 година [<https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/international-ip-enforcement-summit-2021> (посетено на 02.02.2022)]. Во нашата држава со цел да се обезбеди поефикасно и ефективно спроведување на интелектуалната сопственост се спроведуваше Твининг проект на ЕУ (МК 11 IB OT 01) - IPA 2011- Denmark March 2017– „Зажакнување на спроведувањето на ПИС“¹⁴, а за спроведување на интелектуалната сопственост се предвидуваат голем број на активности во новата Нацрт Националната стратегија за интелектуална сопственост.

можност за заштита со различни правни механизми од областа на казненото, административното и граѓанското право. Предмет на интерес на овој труд е граѓанско правната заштита на интелектуалната сопственост.

Граѓанско правна заштита на правата на интелектуална сопственост не е единствена и може да се разгледа од неколку аспекти. Така, таа може да се посматра како низ призмата на парничната постапка, така и низ призмата на постапката за извршување заради обезбедување. Во парничната постапка, судската заштита на правата на интелектуална сопственост се врши со донесување конечна мериторна одлука за постоењето на повреда или загрозување на правото на интелектуална сопственост и правните последици од повредата или загрозувањето. Според законите со кои се регулира правото на интелектуална сопственост, лицето кое ќе повреди некое право уредено со законот, одговара за штета според општите правила за надоместување на штетата (право на надомест како на материјална така и на нематеријална штета). Меѓутоа, барањето за надомест на штета може да се поднесе заедно или по барањето за утврдување на повредата на правото. Тужбата за надомест на штета не може да и претходи на тужбата за утврдување на повредата на правото. За разлика од парничната постапка, во постапката за извршување поради обезбедување, која исто така е судска, се дава само провизорна заштита на правата на интелектуалната сопственост¹⁵.

Во македонското законодавство клучните правни акти коишто се извор на правилата за граѓанско правна заштита на правата на интелектуална сопственост се Законот за индустриската сопственост¹⁶, Закон за авторското право и сродните права¹⁷, Законот за парничната постапка¹⁸ и Законот за обезбедување на побарувањата¹⁹ кои понатаму ќе бидат анализирани. Националното законодавство е под силно влијание на меѓународните извори на правото на интелектуална сопственост кои во последните децении се развиваат во насока на уредување на правила за спроведување на заштитата на правата, па поради тоа и тие се предмет на интерес на овој труд.

2. Меѓународни извори за спроведување на заштита на правата на интелектуалната сопственост

Покрај бројните меѓународни извори во областа на правата на интелектуална сопственост што и денес се надополнуваат²⁰, прашањето на спроведувањето на овие

¹⁵ Споредете Дабовиќ – Анастасовска, Ј., Пепељугоски, В., Гавриловиќ, Н., Прирачник за граѓанско правна и административно правна заштита на патентите, СОИП, Скопје, 2013, стр. 41-45

¹⁶ Закон за индустриската сопственост („Службен весник на Република Македонија“ бр. 21/09, 24/11, 12/14, 41/14, 152/15, 53/16 и 83/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 31/20); во понатамошниот текст: ЗИС.

¹⁷ Закон за авторското право и сродните права („Службен весник на Република Македонија“ бр. 115/10, 140/10, 51/11, 147/13, 154/15 и 27/16); во понатамошниот текст ЗАПСП.

¹⁸ Закон за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 79/05, 110/08, 83/09, 116/10 и 124/15); во понатамошниот текст ЗПП

¹⁹ Закон за обезбедување на побарувањата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 87/07 и 31/16); во понатамошниот текст: ЗОП

²⁰ Конвенцијата за основање на Светската организација за интелектуална сопственост, Париската конвенција за заштита на индустриска сопственост, Мадридскиот договор за меѓународна регистрирање на жигови, Договорот од Ница за меѓународна класификација на производите и услугите при регистрирање на трговските марки, Локарнскиот договор за меѓународна класификација на индустриски

права, во најголем дел, остануваше работа на националните законодавства. Инаку кажано, иако државите се согласуваат да се откажат од дел од својот суверенитет во областа на уредувањето на некои од материјално правните аспекти на правата на интелектуална сопственост, полето на реално спроведување на законската содржина на овие права остануваше, во најголем дел, работа на националните законодавства, односно националните процесни правила.

До промена на ваквата ситуација доаѓа во 1994 година, кога во рамките на Светската трговска организација е донесена Спогодбата за трговските аспекти на правата на интелектуална сопственост т.н. TRIPS Спогодба²¹. Имајќи ги предвид одредбите на TRIPS Спогодбата и десет години по нејзиното донесување, во рамките на Европската унија е донесена Директивата 2004/48/EЗ на Европскиот парламент и на Советот од 29-ти април 2004 за спроведување на правата на интелектуална сопственост²². Со донесувањето на оваа Директива, Европската унија се вклучува во меѓународните напори за уредување на различните прашања поврзани со спроведувањето на правата на интелектуална сопственост, после нејзините бројни активности за уредување на определени материјално правни прашања од областа.²³

дизајн, Договорот за соработка на полето на патентите, Хашкиот договор за меѓународна регистрација на индустриски дизајни – Хашкиот акт и Дополнителниот акт од Стокхолм, Конвенцијата за признавање на европски патенти, Конвенцијата за унификација на определени прашања на материјалното право за патенти за пронајдоци, Спогодба за соработка на полето на патентите (договор за соработка), Протокол во врска со Мадридскиот договор за меѓународна регистрација на жигови, Будимпештанска спогодба за признавање на меѓународно депонирање на микроорганизми, Стразбуршкиот Договор за меѓународна класификација на патентите, Договорот за трговските аспекти на правата од интелектуална сопственост, акт кон Хашкиот договор за регистрација и регулирање на индустриски дизајни според Женевскиот акт, Конвенција за признавање на европски патенти (Европска патентна конвенција), Договор за правото на патент, Сингапурскиот договор за правото на трговска марка, Виенскиот договор за меѓународна класификација на фигуративните елементи на трговските марки, Лисабонскиот договор за заштита на ознаките на потекло и нивната меѓународна регистрација, Договор за примена на членот 65 од Конвенцијата за признавање на европски патенти, Меѓународна конвенција за заштита на нови сорти, Договорот од Најроби за заштита на олимпискиот симбол. Бернската конвенција за заштита на литературни и уметнички дела, Универзалната конвенција за авторско право – УНЕСКО, Конвенцијата од Брисел за дистрибуција на сигнали за пренос на програми преку сателит, Римската конвенција за заштита на изведувачите, производителите на фонограми и радиодифузните организации, Женевска конвенција за заштита на продуцентите на фонограми од неовластено реплицирање на нивните фонограми, Спогодба за авторското право на Светската организација за интелектуална сопственост, Спогодба за изведби и фонограми на Светската организација за интелектуална сопственост и др. Пекиншкиот договор на СОИС за аудиовизуелните изведби; Договорот од Маракеш на СОИС за олеснување на пристап до објавени дела за слепи лица, лица со проблеми со видот.

²¹ Повеќето од договорите на СТО се резултат на преговорите на Уругвајската рунда 1986-1994 година, потпишани на министерскиот состанок во Маракеш во април 1994 година. Има околу 60 договори и одлуки на вкупно 550 страници. Договорот ТРИПС е Анекс 1С од Договорот од Маракеш за основање на Светската трговска организација, потпишан во Маракеш, Мароко на 15 април 1994 година.

²² Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights *OJ L 157*, p. 45–86; во понатамошниот текст Директива 2004/48/EЗ).

²³ Види кај Дабовиќ - Анастасовска, Ј., Гавриловиќ, Н., Аспекти на хармонизација на домашното право на интелектуална сопственост со правото на ЕУ, *Зборник од научната расправа “Методи на хармонизација на националното законодавство со правото на Европската Унија”*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 2008.

Овие прописи и покрај тоа што помина многу време и понатаму останаа основен извор кога станува збор за воспоставување на меѓународни стандарди за спроведување на заштита на правата на интелектуалната сопственост²⁴.

2.1. Договор за трговските аспекти на правата на интелектуална сопственост-TRIPS Спогодбата

Членките на TRIPS Спогодбата²⁵ се обврзани да предвидат ефикасни и ефективни правни мерки и правни средства за спречување на повреди на правата од интелектуална сопственост и правни средства коишто одвраќаат од вршење на натамошни повреди. Постапките кои сè однесуваат на спроведување на правата од интелектуалната сопственост треба да се непристрасни и правични.²⁶ Тие не треба да бидат непотребно сложени или скапи, ниту да повлекуваат поставување на нереални рокови или непотребни одлагања.²⁷

Основната идеја на TRIPS Спогодбата е дека средствата за спроведување на правата на интелектуална сопственост, предвидени со неа, ќе бидат достапни за субјектите што се појавуваат како носители на правата на интелектуална сопственост (чл. 41). Земјите членки на Светската трговска организација се должни средствата за спроведување на заштитата на правата на интелектуална сопственост да ги уредат во сопствените национални законодавства, како истите би им биле достапни и на нивните припадници и на припадниците на другите земји членки на TRIPS Спогодбата, согласно принципот на национален третман²⁸. TRIPS Спогодбата ги воспостави следните стандарди за спроведување на заштитата на правата на интелектуалната сопственост: непристрасност - мериторните одлуки треба да бидат изработени во пишана форма и притоа треба да бидат и образложени²⁹, одлуките можат да бидат засновани исклучиво врз доказите за кои на странките им било овозможено да се изјаснат (чл. 41, ст. 3); правичноста на постапката, пак, подразбира дека постапките за заштита на правата на интелектуална сопственост нема да бидат непотребно сложени или скапи, ниту ќе повлекуваат поставување на нереални рокови или непотребни одлагања, постапките за заштита за правата на интелектуална сопственост мора да се спроведат без одлагање³⁰ и

²⁴ За меѓународните стандарди за спроведување видете повеќе Дабовиќ - Анастасовска Ј. „Меѓународни и европски стандарди за спроведување на правата на интелектуална сопственост,, Државен завод за индустриска сопственост Скопје 2008 стр.76-91

²⁵ Нашата држава е членка на СТО и потписник на ТРИПС ; таа донесе и Закон за ратификација на Протоколот за изменување и дополнување на Договорот за трговските аспекти на правата од интелектуална сопственост (ТРИПС) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 24/2010)

²⁶ Член 41 од TRIPS.

²⁷ Заради ниските стандарди на заштита на авторското право и сродните права, Република Македонија при пристапувањето кон СТО мораше да даде посебна изјава дека ќе ги подигне стандардите на заштита на авторското право и сродните права на ниво на земјите членки на СТО, во најкраток можен рок.

²⁸ F Beier & Schricker, G. (ed.), „GATT or WIPO? New Ways in the International Protection of Intellectual Property (IIC Studies, Munich, VCH, 1989)

²⁹ Во чл. 41 ст. 3 од TRIPS Спогодбата се предвидува дека „е пожелно“ одлуките да бидат пишани и образложени.

³⁰ Вакво решение е предвидено во чл. 160 ст. 3 од македонскиот Закон за авторското право и сродните права (Службен весник на РМ, бр. 115/10, 140/10, 51/11, 147/13, 154/15 и 27/16 во понатамошниот текст ЗАСП) и чл. 296 ст. 1 од македонскиот Закон за индустриската сопственост (Службен весник на РМ, бр. 21/09, 24/11, 12/14, 41/14 и 152/15 во понатамошниот текст ЗИС).

дека постапките ќе се спроведуваат на начин што нема да претставуваат пречка во трговијата (чл. 41, ст. 1)

Правните средства и лекови што носителите на правата на интелектуална сопственост можат да ги ползуваат во граѓанската судска постапка се уредени во членовите 42-48 од TRIPS спогодбата, тоа се посебните правила предвидени во поглед на прибавувањето докази во граѓанската судска постапка (чл. 43), изрекувањето судски забрани (чл. 44), правото на надомест на штета настаната со повреда на правата на интелектуална сопственост (чл. 45), правото на повлекување од комерцијалните канали на стоките со кои се врши повреда на правата и нивно евентуално уништување односно правото на повлекување од комерцијалните канали на суровините и средствата користени за создавање на стоките со кои се врши повреда на правата на интелектуална сопственост (чл. 46), правото на добивање информации од страна на повредувачот на правата за лицата што се вмешани во производството и пуштањето во промет на стоките и услугите со кои се повредуваат правата на интелектуална сопственост (чл. 47) и правото на обесштетување на туженото лице поради злоупотреба на овластувањата сторена од страна на тужителот (чл. 48); право на информираност за барањата и наводите на другата странка, кои се основа за нивното евентуално произнесување за точноста и основаноста на овие наводи и тврдења; страните во постапката имаат право да ги образложат своите тврдења и да ги поднесат сите релевантни докази, без штета по примената на прописите за заштита на лични и доверливи податоци; странките го имаат правото да бидат застапувани во граѓанската судска постапка од независни правни застапници, со тоа што постапките нема да наметнуваат прекумерно оптоварувачки барања во врска со задолжителното лично појавување; постапката за изрекување на привремени мерки, според TRIPS спогодбата, начелно претставува судска постапка – привремените мерки можат да се изречат во две ситуации првата ситуација доаѓа предвид во случаите кога изрекувањето на привремените мерки е последица на потребата за спречување на повредата на некое од правата на интелектуалната сопственост, а особено кога треба да се спречи влегување на определена стока во комерцијалните канали на земјата членка на светската трговска организација, вклучувајќи ја и увезена стока веднаш по царинењето, втората ситуација се случаите кога треба да се обезбеди битен доказ за наводната повреда на правата на интелектуална сопственост; во член 50 од TRIPS Спогодбата е уредена постапката за определување на привремените мерки, тие можат да се изречат и без сослушување на другата странка (чл. 50 ст. 2), странката против која е изречена привремената има право да биде известена за изречената привремена мерка и да бара нејзина измена или отповикување (чл. 50 ст. 4), траењето на привремените мерки е ограничено со поведување соодветна постапка за заштита на правата (чл. 50 ст. 6), лицето против кое е изречена привремената мерка има право на обесштетување во определени ситуации (чл. 50 ст. 7), додека изрекувањето на привремената мерка може да биде условено со докажување на својството на носител на правото и со депонирање гаранција (чл. 50 ст. 3), како што може да биде условено и со доставувањето дополнителни информации (чл. 50 ст. 7)³¹.

³¹ Текстот на TRIPS Спогодбата на македонски јазик достапен е на <http://www.ippo.gov.mk/mk/LegislativaView.aspx?lang=MK&id=172&cat=INT> (посетено на 11.01.2022)

2.2. Директива 2004/48/ЕЗ на Европскиот Парламент и Советот за спроведување на правото на интелектуална сопственост и правилата за нејзина имплементација

Директивата 2004/48/ЕЗ е донесена десет години по TRIPS Спогодбата, меѓутоа оваа директива се базира на неа и на имплементацијата на обврските произлезени од истата. Имено, Унијата, во рамките на нејзините надлежности што произлегуваат од основачките договори и договорите за нивно реформирање, е и самата обврзана со TRIPS Спогодбата³². Оттаму, активностите на комунитарно ниво, што е случај и со Директивата 2004/48/ЕЗ, се соодветна надградба на придобивките од TRIPS Спогодбата³³. Поради тоа, се подвлекува дека стандардите за спроведување на правата на интелектуална сопственост, уредени со TRIPS Спогодбата, на никаков начин не се засегнати со одредбите на Директивата 2004/48/ЕЗ³⁴.

Временската дистанца од 18 години од донесување на Директивата 2004/48/ЕЗ дава можност да се согледаат придобивките, но и отворените проблеми, од нејзиното имплементирање во националните законодавства на земјите членки и земјите кандидати за членки (кои како нашата имаат потпишано договори за асоцијација и стабилизација со земјите членки на ЕУ). Евалуацијата на Директивата покажа дека мерките, постапките и правните лекови предвидени во Директивата ефективно придонесоа за подобра заштита на правата на интелектуална сопственост низ ЕУ и поефикасна борба против повредите на правата на интелектуална сопственост пред граѓанските судови. Директивата доведе до создавање на заедничка правна рамка врз основа на која се применува истиот сет на алатки низ целата Унија. Во овој контекст, постигната е целта за усогласување на законодавните системи на земјите-членки во однос на спроведувањето на правата на интелектуална сопственост според граѓанското право. Сепак во изминатиот период е оценето дека мерките, постапките и правните средства предвидени во Директивата не се применуваат на еднаков начин во државите членки. Причината е во тоа што оваа Директива е директива со минимална хармонизација, односно во членот 2 од Директивата 2004/48/ЕЗ дозволува можност во националните законодавства да се предвидат и поповолни средства за носителите на правата. Толкувањето на одредбите на Директивата не е воедначено и постојат разлики во националните граѓански постапки со различна правна традиција.

Ваквата состојба по имплементацијата на Директива 2004/48/ЕЗ во националните законодавства на различни држави, доведоа до потреба од носење на насоки изразени во Комуникацијата на Комисијата на Европскиот парламент и Советот и Европскиот економски и социјален комитет – Насоки за одредени аспекти на Директивата 2004/48/ЕЗ на Европскиот парламент и Советот за спроведување на правата на

³² 94/800/EC: Council Decision (of 22 December 1994) concerning the conclusion on behalf of the European Community, as regards matters within its competence, of the agreements reached in the Uruguay Round multilateral negotiations (1986-1994); *OJ L* 336.

³³ Smith, J., Wheeler, C., Burke, S., New Intellectual Property Enforcement Regulations, Legislative Comment, *E.I.P.R.* 2006, 28(7);

³⁴ Види го и чл. 2 ст. 3 т. 6 од Директивата 2004/48/ЕЗ

интелектуална сопственост од 2017 година^{35,36}. Иако во Европската унија постојано се дискутира за спроведување на заштитата на правата на интелектуална сопственост и Унијата се соочува со огромни загуби од пиратска и фалсификувана стока и услуги, Директивата 2004/48/ЕЗ засега останува доминантен и единствен целосен пропис во кои се содржани правилата за спроведување на ефикасна и ефективна заштита на правата на интелектуална сопственост во пред граѓанските судови, засновани на широки консултации со засегнатите страни³⁷.

Тежиштето на Насоките на одредените аспекти на Директивата 2004/48/ЕЗ е ставено на оние прашања кои беа предизвик за примена на Директивата 2004/48/ЕЗ и тоа: подрачјето на примена на оваа Директива (член 1 и 2); општата обврска на земјите членки (член 3); овластувањето за поднесување на барање за мерки, постапки и правни средства (член 4); пресумцијата на авторството или сопственост (член 5); правилата за обезбедување и чување на докази (членовите 6 и 7); право да се добие информација (член 8); привремените мерки (судските налози) (членови 9 и 11); корективните мерки (член 10); пресметување на надомест на штета (член 13); и судски трошоци (член 14), а во понатамошниот текст ќе се задржиме на некои од нив.

2.2.1. Подрачјето на примена на Директивата 2004/48/ЕЗ е определено во членовите 1 и 2 од првиот дел насловен како „Цел и обем“. Во член 1 се вели дека во смисла на Директивата под право на интелектуалната сопственост се сметаат и правата на индустриска сопственост. Според Насоки за одредени аспекти на Директивата 2004/48/ЕЗ, Директивата 2004/48/ЕЗ се однесува на мерките, постапките и правните средства потребни заради обезбедување на спроведување на правата на интелектуална сопственост (член 1). Директивата се применува на секоја повреда на правата на интелектуална сопственост како е предвидено во правото на Унијата или во националното право на определената држава членка, не доведувајќи ги во прашање средствата кои се предвидени или кои можат да бидат предвидени со законодавството на Унијата или националните законодавства ако тие средства се поповолни за

³⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee, Guidance on certain aspects of Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council on the enforcement of intellectual property rights, COM/2017/0708 final; во понатамошниот текст: Насоки за одредени аспекти на Директивата 2004/48/ЕЗ или Насоки.

³⁶ Стојалиштата изнесени во Насоките се темелат на одлуките на Судот на ЕУ за претходни прашања во врска со Директивата 2004/48/ЕЗ, заклучоците од спроведената Евалуација на оваа Директива, јавните советувања како и најдобрите практики во национални рамки. Целта на донесените Насоки во 2017 година е да се олесни толкувањето и примената на Директивата 2004/48/ЕЗ пред надлежните судски тела и другите субјекти вклучени во спроведувањето на правата на интелектуална сопственост и постапките пред тие тела. Со Насоките се настојува да се: засили ефективноста на рамката за спроведувањето на правата на интелектуалната сопственост во рамките на граѓанското право (дел II.); обезбеди усогласен пристап на спроведување на правата на интелектуална сопственост и оневозможи злоупотреба на мерките, постапките и правните средства наведени во Директивата 2004/48/ЕЗ (дел III.); да се обезбеди ефикасно спроведување на правата на интелектуална сопственост меѓу останатото и во дигиталната сфера (дел IV.) и да се обезбеди димензијата на единствен пазар во спроведување на правата на интелектуална сопственост (дел V.).

³⁷ https://europa.eu/youreurope/business/running-business/intellectual-property/infringement/index_en.htm (посетено на 03.02.2022)

носителите на правата (член 2 став 1)³⁸. Директивата 2004/48/EЗ се применува не доведувајќи ги посебните одредби за спроведување на правата и исклучоците содржани во законодавството на ЕУ кои се однесуваат на авторското право и сродните права (член 2 став 2). Не влијае на правото на ЕУ за заштита на личните податоци ниту на Директивата за електронска трговија особено на нејзините членови 12-15 (член 2 и став 3 од Директивата 2004/48/EЗ).

Иако Директивата 2004/48/EЗ не содржи попис на конкретни права кои се сметаат за права на интелектуална сопственост за нејзините потреби во воведниот рецитал 13 се објаснува дека нејзиното подрачје на примена треба да биде што пошироко, како би се опфатиле сите права на интелектуална сопственост покриена со одредбите на ЕУ во тоа подрачје или во националното право на држава членка.³⁹ Сепак, според резултатите од евалуацијата има определени нејаснотии, особено во однос на други права заштитени со националното право, како што се домен имињата, деловните тајни и дејствија често опфатени со националното законодавство за заштита од нелојална конкуренција. Иако согласно воведниот рецитал 13 на Директивата 2004/48/EЗ државите членки имаат можност да ги прошират за внатрешни цели одредбите на Директивата, како би ги опфатиле и други права, од евалуациите кои досега се направени ни една држава членка не одлучила да ги прошири одредбите на Директивата на такви дејствија⁴⁰.

Во поглед на деловните тајни, како специфично поврзани со правото на интелектуална сопственост Комисијата во Насоките од 2017 година, укажува на односот на Директивата 2004/48/EЗ со Директивата 2016/943 ЕУ на Европскиот парламент и Советот од 08.06.2016 за заштита на неоткриените знаења и искуства деловни информации (деловни тајни) од незаконито стекнување, користење и откривање⁴¹, при што се наведува дека оваа директивата не би требало да влијае на било кои други релевантни прописи во други подрачја, вклучувајќи ги и правата на интелектуалната сопственост, и кога нејзиното подрачје на примена се преклопува со Директивата 2004/48/EЗ⁴² треба да се смета како *lex specialis*.

³⁸ Видете ја пресудата C-367/15 ОТК, Директивата 2004/48/EЗ ги утврдува минималните стандарди за почитување на правата на интелектуална сопственост и не ги спречува државите членки да предвидат и поголеми мерки на заштита

³⁹ Комисијата во 2005 година дала правно необврзувачка изјава за членот 2 од Директивата 2004/48/EЗ како подобро би се одредило подрачјето на нејзината примена (Statement by the Commission concerning Article 2 of Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council on the enforcement of intellectual property rights OJ L 94, 13.4.2005, p. 37–37). Комисијата во таа изјава навела дека смета дека најмалку следните права на интелектуална сопственост се опфатени со нејзиното подрачје на примена: авторско право и сродни права; право *sui generis* на производителите на бази на податоци; право на создавачот на топографија на интегрални кола; право на трговска марка; право на дизајн; патентни права вклучувајќи ги и правата од дополнителниот сертификат; ознаки за географско потекло; право на корисни модели; право на заштита на растителни сорти; трговските имиња доколку во националното право се заштитени со исклучиво право на сопственост. Според мислењето на Комисијата мерките, постапките и правните средства од Директивата 2004/48/EЗ треба да бидат достапни во постапките заради повреди на било кои права наведени во Изјавата од 2005 година.

⁴⁰ Support study for the ex-post evaluation and ex-ante impact analysis of the IPR enforcement Directive, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs (European Commission), EY, MULTILAW Network, Schalast, Technopolis

⁴¹ Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure OJ L 157, 15.6.2016, p. 1–18; во понатамошниот текст Директива за деловни тајни

⁴² Воведниот рецитал 39 на Директивата за деловни тајни

Во поглед на примената на правилата на Директивата 2004/48/EЗ при повреда на правата (чл. 2 ст. 1), со Насоките се прецизира дека тие не се применуваат во постапките за поништување на право на интелектуална сопственост, ниту во постапките во кои се однесуваат на плаќањето надоместоци на носителите на авторско право од страна на колективните телата задолжени за собирање и распределба на тој надомест. Во оваа насока се изјаснил и Судот на Европската унија. Судот на ЕУ појаснил⁴³ дека иако Директивата 2004/48/EЗ се применува на постапките со кои се сака да се обезбеди заштитата на правата на интелектуалната сопственост, не се применува на постапките за поништување во кои лицето кое не е носител на правото на интелектуална сопственост ја оспорува заштитата доделена на носителот на определените права. Освен тоа Судот на ЕУ навел⁴⁴ дека Директивата 2004/48/EЗ не се применува на постапките во кои должниците на правичен надомест бараат од судот кој упатил барање да донесат правни побарувања на товар на колективните тела задолжени за собирање и распределба на надоместот на носителите на авторското право, а кои во истата постапка се бранат против тоа барање.

2.2.2. Општата обврска на земјите членки, определена со член 3 од Директивата 2004/48/EЗ е да обезбедат мерки, постапки и правни средства за потребите за спроведување на правата на интелектуалната сопственост.⁴⁵ При тоа, за да се обезбеди рамнотежа во спроведувањето на правата на интелектуалната сопственост во рамките на граѓанскоправната заштита, судовите по правило треба да го ценат секој поединечен случај при определување на мерките, постапките и правните средства предвидени во Директивата 2004/48/EЗ.

2.2.3 Членот 4 на Директивата 2004/48/EЗ определува кои **субјекти** може да ги ползуваат мерките, постапките и правните средства од оваа Директивата, а во Насоките, се даваат појаснувања за тоа кои се може да има активна легитимација. Имено во членот 4 од Директивата 2004/48/EЗ се наведува дека државите членки треба под одредени услови да ги признаат како лица кои се овластени да бараат примена на мерките, правни средства и постапките од оваа Директива не само носителите на права на интелектуална сопственост, туку и сите други лица кои се овластени да ги користат тие права, а особено стекнувачите на лиценца, телата за колективно остварување на правата на интелектуалната сопственост и професионалните организации за заштита на правата на интелектуална сопственост.

⁴³ Видете : Пресуда на Судот на ЕУ, C-180/11, *Bericap Záródástechnikai Bt. v Plastinnova 2000 Kft.*, EU:C:2012:717, точка 79.–81.

⁴⁴ Видете: Пресуда на Судот на ЕУ, C-435/12, *ACI Adam BV and Others v Stichting de Thuiskopie and Stichting Onderhandeligen Thuiskopie vergoeding*, EU:C:2014:254, точка 63.

⁴⁵ Тие треба да бидат „фер и правични“ и не смеат да бидат непотребно сложени и скапи, или да наметнуваат неразумни временски рокови или непотребни одлагања. Тие треба уште да се ефективни и ефикасни, сразмерни и мораат да одвраќаат од повреди. Треба да се применуваат на таков начин што ќе се избегне да создаваат пречки во трговијата и воедно не смее да се дозволи нивна злоупотреба (член 3 став 1 и 2 од Директивата). Исто така, овие мерки, постапки и правни средства треба да се одредат во секој посебен случај, на таков начин со водење на сметка за особеностите на тој случај вклучувајќи ги посебните обележја на секое право на интелектуална сопственост, а кога е соодветно со водење на сметка дали повредата е предизвикана намерно или ненамерно (Спореди со воведниот рецитал 17 на Директивата 2004/48/EЗ

Во поглед на *стекнувачите на лиценца* како активно легитимирани, во членот 4 точка б на Директивата се наведува дека овластени да побараат мерки, постапки и правни средства се и лица, кои се овластени да ги користат правата на интелектуална сопственост, а особено стекнувачите на лиценца, во онаа мерка во која е дозволено во согласност со одредбите на меродавното право. Меѓутоа во практиката се поставило прашање дали стекнувачот на лиценца исто така е овластен да бара примена на мерките доколку лиценцата која ја добил од носителот на правото не е впишана во соодветниот регистар. Судот на ЕУ⁴⁶ појаснил дека во случај на лиценци дадени за регистриран дизајн на Заедницата или трговска марка на ЕУ стекнувачот на лиценцата може да покрене постапка врз основа на Регулативите заради повреда на регистрираниот дизајн на Заедницата или трговска марка на Европската унија што е предмет на лиценцата, иако не се впишани во регистарот на дизајн на Заедницата односно во регистарот на трговски марки на Европската унија и дека тој стекнувач на лиценца може да се стекне со право да побара судски налог. Ова може аналогно да се примени и кога уписот на лиценцата се бара според националното право.

Во членот 4 точките (в) и (г) се утврдува дека *телата за колективно остварување на правата* на интелектуална сопственост и *професионалните организации* за заштита на правата на кои редовно им се признава право на застапување на носителите на правата на интелектуална сопственост имаат право да бараат средства за спроведување во рамките на граѓанското право предвидени во Директивата 2004/48/EЗ во онаа мерка во која тоа е допуштено и е во согласност со одредбите на меродавното право. Во тој контекст способноста на телата за колективно остварување на правата да покренат постапка се спроведува на различни начини во државите членки. Иако од текстот на тие одредби произлегува дека државите членки имаат дискреционо право во тој поглед неколку држави членки предвидуваат можност да се додели активна легитимација на тие тела за покренување на постапки за сметка на нивните членови, ако целта е заштита на права на членовите и ако станува збор за предмети во интерес на тие членови⁴⁷. Комисијата напоменува дека на тој начин може да се подобри можноста за ефективно спроведување на правата на интелектуална сопственост, особено што тие тела можат во определени случаи да бидат во подобра положба и подготвени (во смисла на пристап до информации, стручно знаење, човечки ресурси, финансиска состојба и др.) во однос на самите носители на права и навистина ефикасно да покренат постапки заради повреда на права на интелектуална сопственост кога тоа е потребно, а посебно ако носителите на права се мали и средни претпријатија⁴⁸.

2.2.4 Кога станува збор за тоа кој е автор, пронаоѓач или носител на определено право, Директивата 2004/48/EЗ во членот 5 се определува за соборлива

⁴⁶ Пресуда на Судот на ЕУ, C-163/15, Youssef Hassan v Breiding Vertriebsgesellschaft mbH, EU:C:2016:71, точка 26.; пресуда на Судот на ЕУ, C-419/15, Thomas Philipps GmbH & Co. KG v Grüne Welle Vertriebs GmbH, EU:C:2016:468, точка 25.

⁴⁷ Такви одредби постојат во правните прописи за спроведување на правата на интелектуална сопственост на Франција, Белгија, Португалија и Холандија

⁴⁸ Support study for the ex-post evaluation and ex-ante impact analysis of the IPR enforcement Directive, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs (European Commission), EY, MULTILAW Network, Schalast, Technopolis Rechtsanwälte 2017 година стр. 88-89

пресумпција на авторство или да се биде носител на право, во корист на лицето чие име е наведено на делото или на предметот на вообичаен начин. Цел на таа одредба е да се зголеми можноста за спроведување на правата на тие лица земајќи во обзир дека обезбедување на докази за авторство или дека е некој носител на правото може да биде отежнато. Комисијата смета дека државите членки располагаат со одредено дискреционо право при спроведување на членот 5 од оваа Директива, особено во однос на времето и начинот на прибавување на докази потребни за да се собори претпоставката со оглед на тоа дека одредбата не содржи изречни правила во тој поглед. Меѓутоа се напоменува дека тие детални правила и начинот на нивна примена не можат да ја доведат во прашање ефективната на член 5 од Директивата 2004/48/ЕЗ.

2.2.5. Особено осетливо и исполнето со предизвици во спроведувањето на заштитата на правата на интелектуална сопственост е изрекувањето на **привремените мерки** пред отпочнувањето на парничната постапка во која ќе се решава прашањето за повредата на правата на интелектуалната сопственост. Ова прашање исто така, е едно од повеќето кое поради сензитивноста и разликите во националните правни прописи, предизвикува различни постапки и одлуки во зависност од тоа кое право е меродавно. Зошто се потребни вакви привремени мерки, прво за да се исполнат барањата на општата одредба од членот 3 на Директивата 2004/48/ЕЗ, да се спречи повредата или ако настанала да се намалат штетните последици. Во определени случаи се цени ако е можно, многу брзо да се уништат доказите за повредата и тогаш се дозволува мерките да можат да се изречат *ex parte* без да се извести странката која наводно ја направила повредата. Секако ваквите привремени мерки се изрекуваат кога ќе бидат исполнети определени услови а поради потенцијална можност да се повредат другите основни права на странките, тие не се прифатени во сите јурисдикции и се наидува на големи разлики во судската практика на различни земји.

Кога станува збор за привремените мерки, Насоките од 2017 се задржуваат на членовите 6 и 7 на Директивата 2004/48/ЕЗ со кои се утврдува обврската на државите членки да обезбедат достапност на ефикасни средства за обезбедување на докази. Се појаснува дека целта на тие одредби е да обезбеди на подносителот на барањето и надлежните судови достапни информации, кои се потребни како би се утврдило дека настанала повреда на права на интелектуалната сопственост и ако настанала кои се последиците, дури ако подносителот на барањето не ги поседува таквите информациите. Меѓутоа, во постапките би требало да се води сметка за правата на тужениот и да се обезбедат потребните гаранции вклучително и заштита на доверливите информации личните податоци и податоците од приватниот живот⁴⁹. Со членот 7 став 1 им се овозможува на надлежните судски тела врз основа на оправдано барање да наредат брзи и ефикасни привремени мерки заради обезбедување и зачувување на релевантни докази во врска со наводната повреда. Правото на обезбедување на докази, кое се применува и пред почетокот на постапката за донесување на одлука на меритумот на спорот, подложно е на заштита на доверливи податоци, и под услов во националното право да се предвидени опционалните заштитни мерки и гаранции (член 7 став 2) како би се избегнале можните злоупотреби. Тоа значи дека подносителот на барањето може да го

⁴⁹ Воведен рецитал 20 на Директивата 2004/48/ЕЗ

поднесе соодветното барање во рамки на претходна постапка што во некои случаи вклучува и *ex-parte* постапка. Во член 7 став 1 од Директивата 2004/48/ЕЗ предвидува можност во одредени случаи да се определат мерки за обезбедување на докази без претходно сослушување на другата странка (односно *ex parte*), особено тогаш кога секое одлагање би можело да предизвика непоправлива штета на носителот на правото или кога постои опасност од уништување на докази. Тужениот мора без одлагање да биде известен за тие мерки, и дека подлежат на судско преиспитување *ex post*, во текот на што е можно сослушување на тужениот. Секако, и покрај ова факт е дека ваквите *ex parte* мерки значително влијаат на основното право на тужениот да биде сослушан и да се барни на суд, што е темел на правичното судење⁵⁰. Во некои држави и понатаму е тешко да се поднесе барање за такви привремени мерки за обезбедување пред отпочнување на постапката за донесување на одлука за меритумот на спорот. Меѓутоа во член 7 став 1 од Директивата 2004/48/ЕЗ се наведува дека барањето на таквата мерка не треба да биде одбиено само затоа што постапката за донесување на одлука за меритумот уште не е отпочната.

2.2.6. Според мислењата кои Комисијата ги сумира во Насоките од 2017 година, а кои што биле изразени на јавното советувања, постои несигурност во поглед на остварување на **правото на информации** од членот 8 на Директивата 2004/48/ЕЗ. Во членот 8 став 1 се наведува дека може да се нареди давање на информации во постапка за повреда на правата на интелектуална сопственост. Меѓутоа за разлика од споменатиот член 7 став 1 не се наведува дека таква наредба може да се упати и пред почеток на постапката за донесување на одлука за главниот предмет, а изречно не се наведува дека е можно тоа да се бара и пред заклучување на постапката за донесување на одлука за меритумот на спорот. Според тоа во некои држави е тешко да се нареди давање на информации пред конечната одлука за предметот на спорот. Судот на ЕУ појаснил дека формулацијата на членот 8 став 1 не подразбира дека правото на информација нужно мора да се оствари во иста постапка како постапката за повреда на правото на интелектуалната сопственост⁵¹. Иако постојат разлики во пристапот на државите

⁵⁰Ограничувањето на правото на сослушување, би требало начелно да се наметне само во согласност со наведените членови со обезбедување на заштитни мерки, така да бидат во мерка во која тие ограничувања се нужни за да се гарантираат правата на интелектуална сопственост и да се гарантира и на основните права. За да се постигне справедлива рамнотежа помеѓу спротивставените интереси и темелните права, некои држави како Белгија, Франција, Германија, Холандија и Шпанија, и членот 207 од Спогодбата за Единствениот суд за патенти го предвидуваат инструментот на заштитен поднесок познат како заштитно писмо или заштитен налог (<https://www.unified-patent-court.org/documents>, посетено на 24.01.2022). Потенцијалниот тужен, што се плаши од тужба заради повреда на право (на пример затоа што примил предупредувачко писмо од носителот на правото) со заштитен поднесок однапред го известува надлежниот суд (пред поднесување на барањето) зошто можната тужба заради повреда спрема потенцијалниот тужен е неоснована. Главната цел на ваквиот заштитен поднесок е да им се дадат што повеќе релевантни информации без сослушување на потенцијалниот тужен, по поднесување барање за издавање на претходен судски налог, а пред донесување на такво барање. Иако не е изречно предвидено во Директивата 2004/48/ЕЗ, инструментот на заштитен поднесок може да се смета како добар инструмент со кој на чесен и размерен начин може да се воспостави рамнотежа помеѓу спротивставените интереси и темелните права.

⁵¹ Пресуда на Судот на ЕУ од 18. 01. 2017., C-427/15, *NEW WAVE CZ, a.s. v ALLTOYS, spol. s r. o.* EU:C:2017:18, точка 27. Конкретно навел дека на правото на информација може да се повикува ако по правосилно завршување на постапката во која е утврдена повреда на правото на интелектуална

членки, можат Комисијата посочува некои примери за најдобра практика. На пример во Германскиот закон за трговски марки се пропишува дека во случај на очигледна повреда на определеното право на интелектуална сопственост давањето информации може да се нареди со привремена мерка во согласност со одредби на германскиот Закон за парнична постапка⁵².

Наводот во член 8 од Директивата 2004/48/EЗ за давање на информации може да се нареди во рамки на постапката за повреда на правата на интелектуалната сопственост не значи дека давањето на информации нужно мора да се нареди во рамките на таа постапка. Тоа може да се направи во посебна постапка отпочната во рамки на можната тужба за надомест на штета. Во зависност од применливите одредби на националното право тоа може да се направи и во поранешна фаза како временна мерка⁵³.

Во Директивата 2004/48/EЗ утврдени се два вида на судски налози. Прво, во согласност со членот 9 став 1 точка државите членки се задолжени да обезбедат носителите на правата да можат да побараат привремена мерка, судски налог против сторителот на повредата и посредникот кој обезбедува услуги. Целта на судските налози е да се спречи непосредната повреда или да забрани понатамошното вршење на повредата. Кога се зборува за овој член од Директивата, во изминатиот период особено е актуелно прашањето за посредниците кои обезбедуваат услуги, како пасивно легитимирана страна која се задолжува на определено однесување. Во голем број случаи, посредници се во најдобра положба да ги прекинат дејствијата на повреда особено кога станува збор за дигиталната сфера.

сопственост, тужителот во посебна дополнителна постапка бара информации за потекло на дистрибутивната мрежа на стоката или услугата со која се повредуваат правата на интелектуалната сопственост заради поднесување на тужба за надомест на штета.

⁵² Член 19 став 2 и 7 од Германскиот закон за жиг https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_markeng/englisch_markeng.html (посетено на 23.01.2022) споредете и со Cumming, G., Freudenthal, M., Janal, R., Enforcement of Intellectual Property Rights in Dutch, English and German Civil Procedure, 2 edition Kluwer Law International, 2008, p. 89.

⁵³ Споредба може да се направи со решенијата во нашите закони. ЗИС (член 302) и ЗАСП (член 178) предвидува можност да се бара со тужба или временна мерка да се достават податоци (информации) за доставување податоци за потеклото на стоките и дистрибуциските канали на стоките и услугите, предмети со кои се повредува правото и за дистрибутивните канали каде можат да се најдат предметите со кои се повредува правото. Ова тужбено барање или повеќе тужбени барања можат да се насочат кон оној кој го повредува правото но и кон посредниците. Како посредници се сметаат оние кои во вршењето на својата комерцијална дејност поседува доставување податоци за потеклото на стоките и дистрибуциските канали на стоките и услугите, дело/примерок на дело за кое се сомнева дека го повредува правото; во вршењето на својата комерцијална дејност врши услуга за која се сомнева дека го повредува правото или врши услуги кои се користат во дејствие за кое се сомнева дека го повредува правото. Според ЗИС член 302 став 4 алинеа 2 можат да се бараат и податоци за количеството на произведената, изработената, испорачаната, примената или нарачаната стока или услуга како и остварените цени. Лицето кон кое е поставено барањето за доставување податоци може да го одбие доставувањето на тие податоци од исти причини од кои, според правилата од Законот за парничната постапка, може да се одбие сведочење. Доколку го одбие доставувањето на податоци без оправдана причина, одговара за штета во согласност со одредбите од Законот за облигационите односи. Овие норми од ЗИС и ЗАПСП не влијаат на прописите за начинот на користење на доверливи информации во граѓанска, прекршочна или кривична постапка, на прописите со кои се уредува одговорност за злоупотреба на правата за добивање податоци, како и на прописите со кои се уредува обработката и заштитата на личните податоци. Ова барање за доставување на информации податоци не ја спречуваат примената на одредбите за времените мерки и за мерките за обезбедување докази од овој закон.

Во тој контекст важно е да се укаже дека во правото на ЕУ се разликува концептот на одговорност и можност да се даде судски налог против посредникот како што е определено со член 9 став 1 точка (а) и членот 11 на Директивата 2004/48/ЕЗ. Судот на ЕУ потврди дека обврската на државите членки која ја имаат на основа на член 11 од Директивата 2004/48/ЕЗ се применува независно од можната одговорност на посредникот во спорните настани⁵⁴. Можноста за определување на судски налог против посредникот врз основа на членовите 9 став 1 точка (а) и член 11 на Директивата 2004/48/ЕЗ не зависи од неговата одговорност за определената (наводна) повреда. Надлежниот суд не може како услов за определување на судски налог да бара од подносителот на барањето да докаже дека посредникот дури не е и непосредно е одговорен за наводната повреда. Во член 9 став 1 точка (а) и во членот 11 на Директивата 2004/48/ЕЗ се упатува на можност да се издаде судски налог на посредникот чиј услуги ги користела третата страна за повреда на право на интелектуална сопственост.

Директивата 2004/48/ЕЗ не содржи дефиниција кој се може да се смета за посредник. Ова прашање се поставило пред судската практика. Судот на ЕУ појаснува дека трговскиот субјект може да се класифицира како посредник во смисла на овие одредби од Директивата 2004/48/ЕЗ доколку пружа услуги кои може да ги користи едно или повеќе лица за повреда на едно или повеќе права на интелектуална сопственост. За да се класифицира како таков, трговскиот субјект не мора да има посебна врска со тие лица, врз основа на договор на пример. Затоа примената на член 9 став 1 точка (а) и член 11 од Директивата 2004/48/ЕЗ не е ограничена на посебна група на посредници, туку опфаќа различни сектори на интернет и надвор од него. Судот на ЕУ изречно навел дека давателите на интернетски услуги, платформите на социјалните мрежи, интернет портали за продажба, закупците на хали, пазарите треба да се сметаат за посредници во околностите на спорните настани во определена судска постапка⁵⁵.

2.2.7. Определени средства од Директивата 2004/48/ЕЗ можат да се применуваат доколку повредите на правата на интелектуална сопственост се направени во комерцијални цели (член 6 став 2 и членот 9 став 2) или се однесуваат на лица кои не се сторители на повредата (член 8 став 1 точки а до в) и за кои е утврдено дека поседуваат производи кои го повредуваат правото или на комерцијална основа се користат со услуги

⁵⁴ Пресудата на Судот на ЕУ, C-324/09 L'Oréal SA and Others v eBay International AG and Others, ECLI:EU:C: 2011:474, точка 127. Види ја пресудата C-494/15, Tommy Hilfiger Licensing LLC and Others v DELTA CENTER a.s., ECLI:EU:C:2016:528, точка 22. Во членовите 12-14 на Директивата за електронска трговија (Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce') OJ L 178, 17.7.2000, p. 1–16) се утврдува дека во однос на одредени интернетски посредници и исклучоците од одговорноста предвидени во тие одредби не влијаат на можност за судот или административната власт од нив да бараат завршување или спречување на повредата.

⁵⁵ Пресуди на Судот на ЕУ во случаите: C-494/15, Tommy Hilfiger Licensing LLC and Others v DELTA CENTER a.s., ECLI:EU:C:2016:528, точка 23 и точка 29; C-314/12 UPC Telekabel Wien GmbH v Constantin Film Verleih GmbH and Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH, ECLI:EU:C:2014:192, точка 35-36 и точки 43-46; Пресуда C-557/07, LSG-Gesellschaft, точка 46.; C-70/10, Scarlet Extended SA v Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM), ECLI:EU:C:2011:771, точка 30; C-360/10, Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (Sabam) v Netlog NV, ECLI:EU:C:2012:85, точка 28. ;Пресуда C-324/09, L'Oréal SA and Others v eBay International AG and Others, ECLI:EU:C: 2011:474, точка 131.

кои го повредуваат правото или на комерцијален начин пружаат услуги кои се користени во активности со кои се повредува правото⁵⁶.

Поимот комерцијални цели не е дефиниран во оваа Директива. Ова отвара нови предизвици за воедначување на практиката во ЕУ. Има делумно објаснување во воведот на Директивата 2004/48/ЕЗ дека се однесува на дела кои се направени за стекнување директна или индиректна трговска или комерцијална корист, што вообичаено ги исклучува дејствијата кои ги презеле крајните корисници постапувајќи во добра вера. Поимот „комерцијални цели“ дефиниран е во ТРИПС договорот во смисла на членот 61 од овој договор. И при толкувањето на овој член се појавиле определени нејаснотии и е разјаснет во известувањето на Поверенството на Светската трговска организација. Биле земени предвид и двата изрази „комерцијални“ и „цели“ и се зазел став дека поимите треба да се разберат паѓајќи од нивното квантитативно и квалитативно значење т.е. дека треба да се однесува на големина и обем на типични или вообичаени комерцијални активности за одреден производ на определен пазар. Комисијата поимот „комерцијални цели“ смета дека не треба да се подразбере само во квантитативна смисла, туку наместо тоа треба да се земат определени квалитативни елементи и критериуми имено дали таа дејност вообичаено се врши ради економска и комерцијална корист.

2.2.8 Согласно член 10 од Директивата 2004/48/ЕЗ се наведува дека надлежните судски тела можат да наложат стоката за која е востановено дека повредува права на интелектуална сопственост да се **повлече од комерцијалните канали**, а во соодветни случаи и материјалите и средствата кои се воглавно користени за создавање и производство на стоката да се уништат. Тие мерки се спроведуваат на сметка на сторителот на повредата. Членот 10 на Директивата 2004/48/ЕЗ се темели на членот 46 на Спогодбата за трговските аспекти на правата на интелектуалната сопственост. Во членот 10 став 3 на Директивата 2004/48/ЕЗ пропишано е како и во третата реченица на членот 46 од ТРИПС дека при разгледување на корективните мерки потребно е да се земе во обзир потребата за сразмерен однос помеѓу сериозноста на повредата и наложените правни средства како и интересите на трети лица. Освен тоа во согласност со следната реченица на членот 46 од ТРИПС во однос на стоката со злоупотребена трговска марка не е доволно едноставно да се отстранат незаконито ставените трговски марки освен во исклучителни случаи кога би се овозможило пуштање на стоката низ трговските канали. Од општата судска практика на Судот на ЕУ⁵⁷ произлегува дека членот 10 од Директивата 2004/48/ЕЗ мора да се толкува и применува со земање предвид на таа одредба од ТРИПС. Треба да се напомене дека за разлика од одредбата за надомест на штета член 13 со членот 10 изречно не се бара да сторителот на повредата свесно да учествувал во повредата или дека требал разумно да претпостави дека учествува во вршење на повреда за да може да се примени определената мерка.

2.2.9. Непредвидливоста на **износот на надоместот на штета** и малата веројатност за добивање на целосен надомест за претрпената штета се главна причина која објаснува зошто носителите на правото не бараат правна заштита во рамките на граѓанското право во случај на повреда на правата на интелектуалната сопственост.

⁵⁶ Воведен рецитал 26 на Директивата 2004/48/ЕЗ

⁵⁷ Видете Пресуда на Судот на ЕУ, C-275/06, *Productores de Música de España (Promusicae) v Telefónica de España SAU*, ECLI:EU:C:2008:54; точка 60

Практиката покажува дека процената на висината на штетата може да биде многу сложена. Како резултат на тоа носителите на правата на интелектуалната сопственост, правосудните органи, правните експерти и јавноста бараат поголема јасност во поглед на пресметувањето на надоместот на штета како и поправедно доделување. Во согласност со член 13 став 1 од Директивата 2004/48/ЕЗ државите членки се должни да им овозможат на надлежните судски тела да имаат право да му наложат на сторителот на повредата кој што знаел или можел да знае дека учествува во повреда, да му исплати надомест на штета соодветен на вистинската штета која ја претрпел титуларот на правото како последица на повредата. Ако сторителот на повредата делувал без да знае или без објективно да можел да знае, државите членки можат да предвидат само поврат на добивката (враќање по стекнување без основ) или плаќање надоместок на штета, кој може да биде однапред утврден (член 13 став 2).

Во согласност со членот 13 став 1 надоместот на штетата треба да биде соодветен на вистинската штета која е претрпена како последица на повредата. Целта е во целост да се надомести претрпената штета. Директивата 2004/48/ЕЗ предвидува две можности за утврдување на таков надомест на штета. Висината на надоместот на штета ја одредуваат судските тела земајќи ги предвид сите аспекти, како што се негативните последици, вклучувајќи ја и изгубената добивка, што ја претрпела оштетената страна, секоја нечесна добивка која ја остварил сторителот на повредата и во соодветните случаи, елементите кои не се стопански фактори, како што е моралната (нематеријалната) штета, што со повредата е нанесена на носителот на правото (член 13 став 1 точка а) или алтернативно во соодветни случаи, да го одреди надоместот на штета како паушален износ на темел на надоместокот кој што сторителот на повредата би бил должен да го плати, да побарал одобрение за користење на предметното право на интелектуалната сопственост (член 13 став 1 точка б).

И двете методи алтернативно треба да бидат имплементирани во националните законодавства. Надлежното судско тело во зависност од околностите треба да одреди кој од овие два методи ќе биде применет во конкретниот случај. Целта на овие одредби не е воведување на казнена отштета, туку овозможуваат надомест на штетат втемелен на објективен критериум истовремено водејќи сметка за трошоците што се трошоци за идентификација и истражување. Насоките упатуваат дека судот треба да одлучи единствено кога не е можно да се определи надоместот по првата метода да го применат методот на паушално определување на надомест на штета. Судот треба да одлучи која од методите ќе се искористи во зависност од конкретната ситуација на секој поединечен случај.

Како тешкотија е посочено и определувањето на нематеријалната штета поради повреда на право на интелектуална сопственост. Примери за ваква повреда е повреда на угледот, душевната болка од страдање од повредата. Проблемите произлегувале од тоа што во член 13 став 1 точка а се спомнува изречно моралната штета а кога штетата се пресметува како паушален износ во член 13 став 1 точка б ваков вид на штета воопшто не се спомнува. Сепак Судот на Европската унија заклучил дека таа одредба не ја исклучува можноста за надомест на моралната штета и дека при одредување на паушалниот износ треба да се земе предвид и моралната штета претрпена поради

повредата⁵⁸. Во дискусиите за примена на членот 13 став1 точка б се сметало дека еднократниот хипотетичен надомест не ја надоместува севкупната штета и не делува превентивно во спречување на повредите на правата на интелектуалната сопственост. Во тој контекст се расправало за тоа дали Директивата 2004/48/ЕЗ предвидува можност за надомест на штета што би се состоел од повеќекратна вредност на хипотетичната тантиема или надомест.

Судот на Европската унија во предметот C-494/15⁵⁹ навел дека носителот на правото чиј имотни права како автор се повредени може да бара од оној што ги повредил тие права надомест на претрпената загуба со плаќање на двократен износ на надоместот што вообичаено би го добил ако националното законодавство предвидува таков надомест. Судот укажал дека плаќањето на надоместот сам по себе не може да ги врати трошоците за истражување и утврдување на можната повреда, надомест на евентуално претрпената морална штета или плаќање на камата на износот што го должи. Судот заклучил дека паушалното определување на штета може да биде различно од вистинската загуба што ја претрпел титуларот на правото и дека одредбата не би требало на премногу строг начин да се спроведува.

2.2.10. Како предизвик во спроведување на заштитата на правата на интелектуалната сопственост е и фактот дека не се воспоставени јасни и делотворни правила за надомест на **трошоците на постапката**. Постојат сознанија од јавните советувања дека носителите на правата не бараат правна заштита во рамките на граѓанското право за наводните повреди на интелектуалната сопственост најмногу поради наградите за адвокатите и другите трошоци поврзани со судските постапки и поради тоа што сметаат дека нема да им се досуди соодветен надомест за правните трошоци и останатите трошоци. Во Евалуацијата на Директивата 2004/48/ЕЗ се наведува дека правилата за надомест на правните трошоци (трошоците во граѓанските судски постапки) се разликуваат во земјите на Европската унија, и дека во одредени случаи не се овозможува целосен надомест на трошоците на онаа странка во постапката која го добила спорот⁶⁰. Во согласност со членот 14 од Директивата оправданите, сразмерните судски и останати трошоци што ги имала успешната странка во спорот ги поднесува онаа странка која не успеала во спорот, освен кога тоа е спротивно на принципот на правичност. Начелото за надомест на судските трошоци од членот 14 на Директивата 2004/48/ЕЗ се применува на сите постапки за заштита на правата на интелектуална сопственост. Судот на ЕУ појаснил дека ова се однесува и на постапките за надомест на штета што ја барале странките кои по грешка биле подведени на одредени привремени мерки за обезбедување предвидени во членовите 7 став 4, 9 став 7 од

⁵⁸Пресуда на Судот на ЕУ, C-99/15, *Christian Liffers v Producciones Mandarina SL and Mediaset España Comunicación SA*, anciennement Gestevisión Telecinco SA, ECLI:EU:C:2016:173

⁵⁹Пресуда на Судот на ЕУ, C-494/15, *Tommy Hilfiger Licensing LLC and Others v DELTA CENTER a.s.*, ECLI:EU:C:2016:528

⁶⁰ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Analysis of the application of Directive 2004/48/EC of the European Parliament and the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights in the Member States Accompanying document to the Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Social Committee on the application of Directive 2004/48/EC of the European Parliament and the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights COM(2010) 779 final, p. 20)

Директивата⁶¹. Тука спаѓаат и трошоците кои се направени за постапката за признавање и извршување на пресудата со која се остваруваат права на интелектуална сопственост⁶². Додека пак постапките за поништување не се опфатени⁶³. Иако, ова не е начело на националните судови им служи како основа за определување на надоместот на трошоците. Меѓутоа, секако дека пресметувањето на трошоците кои што се признаваат е поврзано со националните прописи на државите во однос на ова прашање. Националните прописи не секогаш содржат правила специфични за интелектуалната сопственост, тие содржат минимални и максимални граници за трошоците на адвокатите или патентните застапници. Како резултат на тоа пресметките на трошоците што се признаваат се многу различни. Ова особено за земјите каде се признава единствено паушален износ на надомест на адвокатски трошоци. Судот на ЕУ во однос на ова објаснува дека националните законодавства кои што предвидуваат паушален износ за адвокатскиот надомест, начелно би било оправдано доколку тие трошоци кои треба да се надоместат се оправдани. Во тој случај би требало да се земат сите фактори како што е предметот на спорот, определениот износ, или работата која ќе се изврши за потребите на застапување на определената странка. Тоа може да биде случај ако со законодавството се има за цел да се оневозможи надомест на прекумерни трошоци⁶⁴. Судот на ЕУ⁶⁵ исто така смета дека со членот 14 од Директивата 2004/48 /ЕЗ според кој неуспешната странка мора да ги поднесе „оправданите“ судски трошоци, не може да го оправда националното законодавство кое ја спроведува оваа одредба со одредување на паушален износ кој што е понизок од просечниот надомест што за услугата на адвокатот го наплатува во таа земја членка. Тоа е во спротивност со членот 3 став 2 од Директивата 2004/48/ЕЗ во кој се наведува дека предвидените мерки, постапки и правна средства мораат да делуваат превентивно. Освен тоа се нагласува дека член 14 инсистира судските трошоци да бидат размерни. Судот на ЕУ укажал дека сразмерноста сепак не значи дека успешната странка нема право на надомест на поголемиот дел на своите оправдани трошоци. Доколку во националното законодавство има апсолутна граница за трошоците на услугите на адвокатот мора да се обезбеди таа да овозможи надомест за услугите на адвокат од областа на интелектуалната сопственост, и дека неуспешната странка ќе ги поднесе значителниот дела на оправданите трошоци кои навистина ги имала успешната странка во конкретниот спор⁶⁶.

Останатите разлики помеѓу земјите членки и нивните национални законодавства се однесуваат на видот на трошоците опфатени во одредбите на националното право во спроведување на членот 14 од Директивата 2004/48/ЕЗ. Во судската практика, иако

⁶¹ Пресуда на Судот на ЕУ: C-681/13, *Diageo Brands BV v Simiramida-04 EOOD*, ECLI:EU:C:2015:471

⁶² Пресуда на Судот на ЕУ од 18.09. 2011., C-406/09, *Realchemie Nederland BV против Bayer CropScience AG*. EU:C:2011:668

⁶³ Пресуда на Судот на ЕУ, C-180/11, *Bericap Záródástechnikai Bt. v Plastinnova 2000 Kft.*, EU:C:2012:717, точки 77. – 82

⁶⁴ Станува збор за трошоци кои настанале заради невообичаено високиот надомест договорен помеѓу странката која успеала во спорот и нејзиниот адвокат или поради тоа што адвокатот пружал услуги, кои не се сметале за потребни за спроведување на определените права на интелектуална сопственост.

⁶⁵ Пресуда на Судот на ЕУ C-57/15 *United Video Properties Inc. против Telenet NV (UVP)*, EU:C:2016:611,, точка 26. – 27.

⁶⁶ Пресуда на Судот на ЕУ C-57/15 *United Video Properties Inc. vs, Telenet NV (UVP)*, EU:C:2016:611, точка 29. – 30.

судските трошоци за отпочнување на судска постапка и другите трошоци на постапката се најчесто потполно покриени, трошоците на надворешните експерти, адвокатските надоместоци и останатите надоместоци во определени случаи само делумно се покриени. Во согласност со анализираниот член 14 сторителот на повредата мора да ги поднесе сите финансиски последици од стореното дело; а од друга страна успешната странка има право на поголемиот, примерен дел на оправданите судски трошоци кои што навистина ги имала. Судот на ЕУ дава и толкување на „Останати трошоци“⁶⁷ и смета дека се тоа трошоци кои директно и тесно поврзани со определената судска постапка.⁶⁸ Ова исто така не значи дека трошоците што не можат да се намират по основ на членот 14, не можат воопшто да бидат намирени, напротив тоа може да се пресмета во надоместот на штета и да се добие во рамките на ова тужбено барање. Членот 14 се однесува на така наречените правни трошоци, судските такси, на надоместоците на адвокатот и техничките советодавци доколку нивната активност е директно и тесно поврзана со судскиот спор. Конечно, земјите членки се должни де предвидат дека, во постапките за повреда на правото на интелектуална сопственост, надлежните судски органи ќе можат, на барање на овластеното лице и на трошок на повредувачот на правата на интелектуална сопственост, да наложат соодветни мерки за ширење на информациите во врска со одлуката, вклучително и изложување и објавување на одлуката, било во целост или делумно.

Различната имплементација на Директивата 2004/48/ЕЗ во националните законодавства на земјите членки и другите земји кои се обврзани да ги имплементираат решенијата содржани во оваа Директивата го актуелизира прашањето за применливото право и судската надлежност. Директивата 2004/48/ЕЗ не е насочена за воспоставување на усогласени правила за правосудна соработка, надлежност, или признавање и извршување во граѓански и трговски предмети ниту има правила за решавање на прашањето за меродавно право. Постојат други правни инструменти на ЕУ кои ги регулираат тие прашања и овие правила се еднакво применливи и на интелектуалната сопственост и на постапките поврзани со правата на интелектуалната сопственост⁶⁹.

⁶⁷ Пресуда на Судот на ЕУ од 28.07.2016., C-57/15, *United Video Properties Inc. vs. Telenet NV (UVP)*, EU:C:2016:611, точка 22,29,34,36.

⁶⁸ На пример Судот на ЕУ сметал дека нема директна и тесна врска со определен спор трошокот за технички советник кои вршел набљудување и анализа на пазарот за да утврди дали има повреди на правата на интелектуална сопственост кои можат да се припишат на непознат сторител. Меѓутоа сметал дека треба да се признаат трошоци за технички советодавец кои биле нужни да се отпочне правна постапка у во одреден случај за остварување на правото и тие се сметаат како „останати трошоци“. Судот на ЕУ толкувајќи го членот 14 од Директивата 2004/48/ЕЗ појаснил дека овој член ги исклучува националните законодавства кои предвидуваат дека трошоците на техничките советодавци можат да се надоместат единствено ако неуспешната странка постапувала со вина, под услов ако трошоците биле директно и тесно поврзани со судската постапка со која се настојувало да се заштити правото на интелектуална сопственост

⁶⁹ Во однос на тие други правни инструменти на ЕУ во граѓанските и трговските спорови, надлежноста на судовите на државите членки се утврдува со Регулацијата Брисел I [Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters *OJ L 351*]. Со оваа Регулација се уредува и признавањето и извршувањето на одлуките на наведените судови во ЕУ.; Правилата за применливо право во однос на вондоговорните обврски што често се спорни во постапките за спроведување на правата на интелектуална сопственост се утврдени со Регулацијата Рим II Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II), *OJ L 199*

3. Спроведување на правата на интелектуалната сопственост- граѓанско правна заштита според правото на Република Северна Македонија

Спроведувањето на граѓанско правната заштита на интелектуалната сопственост и во нашата држава се соочува со голем број на предизвици. Според статистиката која (не) се води во судовите⁷⁰ може да се каже дека нема голем број на спорови, каде што во граѓанско правна постапка се бара заштита од повреди на правата на интелектуалната сопственост. На советувањата одржани во изминатите година во Академијата на судии и јавни обвинители⁷¹, се укажува дека поради судските такси, тешкотиите во докажувањето на повредата, трошоците на постапката (ангажирање на вешти лица и експерти, високиот надомест на адвокатите за вакви спорови според адвокатската тарифа⁷²) во парничната постапка, носителите на овие права се почесто иницираат казнено правна заштита за повреда на правата на интелектуална сопственост⁷³.

Во нашата држава правните норми за спроведување на граѓанско правна заштита на интелектуалната сопственост се поместени во правните прописи со кои се уредуваат правата на индустриска сопственост (Законот за индустриската сопственост), авторското право и сродните права (Законот за авторското право), во однос на надоместот за штета се применуваат нормите на Законот за облигационите односи⁷⁴, парнична постапка (Законот за парничната постапка) и прописите со кои се уредува обезбедувањето на побарувањата (Законот за обезбедување на побарувања).

Во однос на определувањето на кругот применливи прописи битно е да се нагласи дека одредбите на ЗИС и ЗАПСП со кои се уредува судската заштита на правата на интелектуална сопственост имаат предимство пред примената на одредбите од процесните закони. Со други зборови, доколку ЗИС и ЗАПСП не содржат конкретни правила, ќе се применуваат одредбите на соодветните процесни закони.

⁷⁰Статистичките податоци кои се поврзани со судските постапки за заштита на ПИС за периодот од 2016 до 2020 година не се објавени. Последните објавени податоци се однесуваат на периодот од 2013 до 2015 година, што создава големи потешкотии за јакнење на капацитетите на судовите, како и за добивање веродостојни податоци што би довело до подобрување на состојбата во судството.

⁷¹ Темите за спроведување на правото на интелектуална сопственост: Граѓанско правна заштита на правата на индустриска сопственост и Граѓанско правна заштита на авторското право и сродните права биле дел од континуираната обука. Академијата врши постојана едукација на судии и јавни обвинители согласно Правилникот за континуирана обука („Службен весник на Република Македонија“ бр. 77/2015, 15/2017 и 19/2017).

⁷²<http://www.mba.org.mk/index.php/mk/akti/advokatska-tarifa> (посетено на 12.01.2022)

⁷³Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17 и 248/18); Кривични дела: Повреда на авторско право и сродни права, член 157 од Кривичниот Законик (повредата на материјалните права се гони по службена должност, гонењето за повреда на морално право се презема по предлог); повреда на правото на дистрибутерот на техничко, посебно заштитен сателитски сигнал, член 157-а од Кривичниот Законик (се гони по службена должност); пиратерија на аудиовизуелно дело, член 157-б од Кривичниот Законик (се гони по службена должност); пиратерија на фонограм, член 157-в од Кривичниот Законик (се гони по службена должност); неовластена употреба на туѓа фирма и регистрирани знаци, член 285 од Кривичниот Законик (се гони по службена должност); неовластена употреба на туѓ пронајдок или софтвер, член 286 од Кривичниот Законик (се гони по предлог)

⁷⁴ Закон за облигационите односи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 18/01, 04/02, 05/03, 84/08, 81/09, 161/09 и 123/13 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.215/21)

Во поглед на надлежноста на судовите се применуваат повеќе прописи. Стварната надлежност се уредува со Законот за судовите (ЗС)⁷⁵. Месната надлежност и составот на судот се уредени со Законот за парничната постапка (ЗПП) и со Законот за обезбедување на побарувањата (ЗОП). Во ЗИС (членови 291- 315)и ЗАПСП (159-179), пак, се содржани конкретни процесни правила како и конкретни барања што овластените лица можат да ги истакнат во постапките за заштита на правата.

3.1. За правото на заштита од повреда (право на тужба) во македонското право

Согласно ЗИС и ЗАПСП , лицето чиешто право стекнато со ЗИС и ЗАПСП е повредено има право на заштита на правото со поднесување тужба пред судот кој што е надлежен за решавање на спорите за правата од индустриска сопственост и авторското право и сродните права.

Повредата на правата на интелектуална сопственост, има неколку обележја: прво, дејствието треба да се однесува на предметот на заштита (објектот на правото) врз кој на определен субјект му се признаваат определени овластувања (како субјективно право); второ, дејствието на повреда треба да се поклопува со некое од овластувањата што ја чинат содржината на субјективното право; трето, дејството на повреда треба да е извршено на територијата на важење на правото; четврто, дејството на повреда треба да е извршено за време на траење на правото; петто, дејствието на повреда треба да е противправно.

Во ЗИС и ЗАПСП се утврдува кој може да поднесе тужба за повреда на правата, односно се утврдува активната легитимација за водење спор за заштита на правата од интелектуална сопственост.

Подносител на тужба можат да бидат подносител на пријава/носител на право, автор/пронајдувач/конструктор, овластен корисник на географска ознака односно ознака на потекло на производ, овластен корисник на колективна и сертификатна трговска марка, носител на исклучителна лиценца, лицата кои се стекнале со одредено право врз основа на некоја правна работа (договор, наследство и сл.), можат да поднесат тужба против лицето кои ги повредило правата. Кога постојат повеќе подносител/носители на некое право, секој од нив може да побара заштита.

ЗАПСП не содржи одредби за рокот за поднесување на тужба за повреда на авторското право и сродните права. Следствено се применуваат роковите утврдени со ЗОО. За разлика од ЗАПСП, според ЗИС тужбата може да се поднесе во рок од 3 години кога тужителот дознал за повредата (субјективен рок) но не подоцна од 5 години од настанувањето на повредата (објективен рок).

3.2. Надлежни судови

⁷⁵Закон за судовите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 58/06, 62/06, 35/08, 150/10, 83/18, 198/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 96/19)

Правото на судска заштита се остварува во парнична постапка⁷⁶ пред надлежните судови. Во поглед на стварната надлежност, надлежни се основните судови со проширена надлежност согласно членот 31 став 1 од Законот за судови⁷⁷. Во самите основни судови со проширена надлежност не постојат специјализирани одделенија што би ги решавале овие спорови. Согласно членот 33 од Законот за судовите, апелационите судови се надлежни да решаваат по жалбите против одлуките на основните судови. Што се однесува до месната надлежност, не постојат некои посебни правила ниту во ЗИС и ЗАПСП, ниту во ЗПП, така што општо месно надлежен би бил судот на живеалиштето (или судот на чие подрачје тужениот има престојувалиште, ако тужениот нема живеалиште во Република Македонија) односно седиштето на тужениот. Посебна месна надлежност би можела да се заснова во споровите за надомест на штета поради повреда на правата на интелектуална сопственост, кога надлежен би бил и судот на чие подрачје е извршено штетното дејствие или судот на чие подрачје настапила штетната последица⁷⁸. Доаѓа предвид и примената на решенијата од ЗПП со кои се уредува надлежноста за сопарничарите⁷⁹.

Во поглед на прашањето за составот на судот, постои специфичност кај постапката за заштита на правата на интелектуална сопственост. Имено, согласно ЗПП, споровите што се однесуваат на заштита или на употреба на правата од интелектуална сопственост ги суди совет, без оглед на вредноста на предметот на спорот.

Во поглед на меѓународната надлежност, надлежноста на македонскиот суд ќе се заснова кога неговата надлежност произлегува од одредбите за месната надлежност на суд во Република Северна Македонија⁸⁰.

ЗАПСП, за разлика од ЗИС не утврдува дека постапката по тужбата е итна. ЗПП посветува особено внимание на споровите од интелектуална сопственост. Тоа се гледа од одредбите од членот 36, став 5 од ЗПП, според кои овие спорови во прв степен ги

⁷⁶ За парничната постапка види повеќе Јаневски А., Зороска Камиловска Т., Ракочевик М., Најновите измени во парничното законодавство на Република Македонија според новелата на Законот за парничната постапка од 2015 година, *Деловно право, Издание за теорија и практика на правото*, година XVI, број 33, Скопје, 2015, стр. 59-82; Јаневски А., Ракочевик М., *Najnovije izmene u parničnom zakonodavstvu Republike Makedonije u domenu posebnih parničnih postupaka prema noveli zakona o parničnom postupku iz 2015 godine*, *Зборник радова „Двадесет година Дејтонског мировног споразума*, Источно Сарајево, 2017, стр. 479-490

⁷⁷ Основниот суд во Битола и за подрачјето на Основниот суд во Ресен, Основниот суд во Прилеп и за подрачјето на Основниот суд во Крушево, Основниот суд во Охрид за подрачјето на Основниот суд во Охрид, Основниот суд во Струга за подрачјето на Основниот суд во Струга, Основниот суд во Гостивар за подрачјето на Основниот суд во Гостивар, Основниот суд во Кичево и за подрачјето на основните судови во Кичево и Дебар, Основниот суд во Тетово за подрачјето на Основниот суд во Тетово, Основниот суд во Куманово и за подрачјето на основните судови во Крива Паланка и Кратово, Основниот суд во Кочани и за подрачјето на основните судови во Берово, Виница и Делчево, Основниот суд во Велес за подрачјето на Основниот суд во Велес, Основниот суд во Гевгелија за подрачјето на Основниот суд во Гевгелија, Основниот суд во Кавадарци и за подрачјето на Основниот суд во Неготино, Основниот суд во Струмица и за подрачјето на Основниот суд во Радовиш и Основниот суд во Штип и за подрачјето на Основниот суд во Свети Николе.

⁷⁸ Јаневски А., Зороска – Камиловска, Граѓанско процесно право, Книга прва - Парнично право, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Скопје, 2009, стр. 132

⁷⁹ Јаневски А., Зороска Камиловска Т., *ibid*, стр. 202

⁸⁰ Закон за меѓународно приватно право Службен весник на Република Северна Македонија бр.32/2020 за судска надлежност види член 14, а за применливо право во однос на правата на интелектуална сопственост види член 69-72

суди совет независно од вредноста на спорот⁸¹. Исто така, кај овие спорови, согласно членот 372, став 3, т. 4 од ЗПП, ревизија може да се поднесе независно од вредноста на спорот.⁸² Поради преоптовареноста на основните судови, а имајќи го во вид карактерот односно специфичноста и тежината на овие спорови во практиката се случува овие спорови да траат неоправдано долго, иако согласно одредбите од членовите 41-50 од ТРИПС и членот 3 од Директивата 2004/48/ЕЗ се пропишува ефективно и ефикасно завршување на овие спорови и се бара од државите договорнички да го спречат неоправданото одолжување на судските постапки за повреда на правата од интелектуална сопственост.

3.3. Видови тужби

Видовите тужбени барања што можат да се постават во парничната постапка за заштита на правата на индустриска сопственост се дефинирани во ЗИС и во ЗАПСП. Според ЗИС(член 294) и ЗАПСП (член 166) можат да се постават следните тужбени барања : утврдување дека постои повреда на правото; забрана на дејствијата наведени во тужбата со кои се повредува правото - престанок на дејствијата на повредата; надоместок на штета која настанала со повредата на правата со намера или од невнимание-надоместок на материјална и нематеријална штета; враќање на користите стекнати од недозволеното користење; одземање и уништување на производите кои се создадени или ставени во промет со повреда на правото и средствата употребени за нивно производство; означување на авторот; тужениот да даде информации за идентитетот на трети лица вклучени во производство и дистрибуција на стоки или услуги со кои се повредуваат правата, како и за нивните дистрибуциски канали; доставување на документацијата и податоците од лицето кое го повредило правото; граѓанска казна- зголемен надоместок; објавување на пресудата на трошок на тужениот и други барања⁸³.

Притоа, битно е да се каже дека не станува збор за затворена листа тужбени барања, бидејќи ЗИС и ЗАПСП предвидуваат дека можат да се постават и други барања, покрај оние изречно предвидени во законот. Дел од овие тужбени барања се резултат на потребата од имплементирање на одредбите на Директивата 2004/48/ЕЗ за спроведување на правата на интелектуална сопственост во македонското законодавство.

Тужбата за престанок на вршење на дејствијата со кои се врши повредата на некое право од интелектуална сопственост се поднесува со цел судот да го забрани натамошното вршење на повредата. Оваа тужба може да се поднесе не само во случај кога со забранетото дејствие е предизвикана штета, туку и во случај кога постои реална опасност за настанување на штетата. Целта на оваа тужба е да се спречи вршењето на повредата во иднина. Оваа тужба може да се поднесе против сите лица кои учествувале во извршувањето на повредата и со неа мора точно да се назначи со кои дејствија извршителот на повредата треба да престане со цел да се заштити конкретното право. Со тужбата не се докажува вината на сторителот, туку само постоењето на штетното

⁸¹ Види повеќе Јаневски А., Зороска Камиловска Т., *ibid*, стр. 124

⁸² Јаневски А., Зороска Камиловска Т., *ibid*, стр. 476

⁸³ За видовите на тужбени барања спореди: Marković, S., Popović, D., *Pravo intelektualne svojine*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2013, str. 246-252

дејствие. Основата за поднесување на оваа тужба лежи во членот 291 од ЗИС и член 160 и 173 од ЗАПСП, во членовите 9 и 143 од ЗОО. Со оваа тужба може да биде истакнато и барање да се отстранат состојбите, односно да се уништат средствата за натамошно вршење на повредата од членот 143 од ЗОО. Тоа е со цел да се отстранат евентуалните можности за вршење на тоа дело во иднина. Нејзиниот ефект е да се дејствува превентивно, бидејќи со отстранување на можностите се обезбедува тужителот дека тужениот нема да има можност да продолжи со тоа дејствие⁸⁴. Во практиката, тужителите речиси редовно бараат со тужбеното барање уништување на средствата, но не можат да се најде судска практика, каде тужителот барал и уништување на машините и опремата.⁸⁵ Сметаме дека поефектно може да се обезбеди некористење на опремата доколку со предлог за издавање на привремена мерка се бара привремено одземање, односно заплена на машините до правосилно завршување на спорот, согласно Законот за обезбедување на побарувања⁸⁶.

Со тужба може да се бара **отстранување на состојбата која е создадена со повредата**. Всушност, оваа тужба ја дополнува тужбата со која се бара забрана за натамошно вршење на повредата. Оваа тужба има за цел да ја отстрани и самата можност за вршење на делото. Ова е потребно бидејќи доколку судот донесе пресуда со која на сторителот му забрани во иднина да го повредува правото на интелектуална сопственост, тоа не значи дека сторителот нема можност и понатаму да ја врши повредата, ако состојбата со која е создадено тоа дело не биде отстранета. Со тужбата може да се бара и уништување на се што овозможило вршење на повредата. Оваа тужба може да се поднесе заедно со тужбата за забрана за понатамошно вршење на повредата, но нема пречки да се поднесе и како самостојна, посебна тужба. Тужителот не е должен со оваа тужба да ја докажува вината на тужениот, кој одговара според начелото на каузалитет. Имено, состојбата создадена со повредата чие отстранување се бара е последица на извршено дело и тоа е доволна причина од судот да се бара да го усвои барањето за отстранување на создадената состојба.

Тужбата за поврат на правно неосновано стекната корист осиромашениот против збогатениот може да се поднесе во случај кога по пат на повреда на некое право од интелектуална сопственост некоја имотна вредност ќе премине од имот на едно лице во имот на друго лице, а за тоа не постои или престанала да постои правната основа (договор, закон) која тоа ќе го оправда.⁸⁷ Како тужител може да се појави осиромашеното лице, значи она лице од чиј имот нешто поминало во имотот на збогатениот. Тужбата се

⁸⁴ Во практиката, со таквото тужбено барање се обезбедува да бидат уништени етикетите, амбалажата, рекламните паноа, машините, клишеата со кои се изработуваат средствата со кои се врши повредата

⁸⁵ Ова е најверојатно затоа што машините можат да се искористат и за други намени, па не може со пресуда да се уважи тужбеното барање за уништување на машини кои, на пример, можат да печатат и други етикети или да прават и друга амбалажа.

⁸⁶ Вакво барање оправдано може да се постави во кривичната постапка, каде што машините со кои е сторено кривичното дело можат да се одземат ако постои опасност за повторување на делото.

⁸⁷ Согласно член 199, ЗОО, стекнување без основ постои кога дел од имотот на едно лице премине на било кој начин во имотот на некое друго лице, а тоа преминување нема своја основа во некоја правна работа или во законот, стекнувачот е должен да го врати тој дел од имотот, ако тоа е можно, а инаку е должен да ја надомести вредноста на постигнатата корист. Под премин на имотот се подразбира и стекнување на корист со извршено дејствие. Обврската за враќање, односно за надомест на вредноста настанува и кога нешто ќе се прими со оглед на основот што не се остварил или кој подоцна отпаднал. Правилата за враќање се уредени со членовите 200 – 208 ЗОО.

поднесува против збогатеното лице, против лицето чиј имот е зголемен за сметка на имотот на осиромашениот. Во практиката на Република Северна Македонија вакви тужби не ни се познати.

Може да се покрене и **тужба за надомест на штета** која оди заедно со барање за утврдување на повреда на правото или по утврдувањето на повредата. Во поглед на правото на обесштетување, во принцип, се упатува на примената на одредбите од ЗОО. Според општите правила на ЗОО, тужителот би требало да ги докаже постоењето на штетно дејствие, штета и каузалитет, додека вината, но само во облик на обично невнимание⁸⁸ се претпоставува.

Оштетениот носител на правото на интелектуална сопственост има право на надомест и на нематеријалната и на материјалната штета којашто ја претрпел со повредата на неговите овластувања или пак со повреда на договорна обврска.⁸⁹

Нематеријалната штета е резултат на повреда на личните права односно моралните овластувања на носителот на правото на интелектуална сопственост. Тужителот би имал право на надомест на нематеријалната штета и кога би дошло до повреда на договорна обврска.⁹⁰ Нематеријалната штета согласно ЗОО се надоместува во форма на морална и на материјална сатисфакција. Објавувањето пресуда е еден од облиците на морална сатисфакција која што е применлива во случаите на повреда на правата на интелектуална сопственост. Предмет на објавување е само правосилната пресуда, а не и решението за изрекување привремена мерка. Пресудата се објавува на трошок на тужениот. Судот, во границите на тужбеното барање, одлучува за местото, начинот и обемот на објавата. Кога станува збор за паричното надоместување на нематеријалната штета, се применуваат правилата на ЗОО, при што овие подеднакво се однесуваат на повредите кои ги претрпуваат и физичките и правните лица, соодветно на карактеристиките на правните лица.

Во однос на обемот на надомест на материјалната штета, носителот на правото на интелектуална сопственост би имал право на надомест како на обичната штета, така и на испуштената корист. Доколку би станувало збор за повреда на договорна обврска, обемот на штета би бил ограничен само на предвидливата штета. Во однос на висината на надоместокот на материјалната штета, истиот се определува според цените во времето на донесувањето на судската одлука. Законите со кои се штити правото на интелектуална сопственост предвидуваат дека со тужбата може да се бара плаќање надоместок во износ кој со оглед на околностите би можел да се бара во договорот за лиценца или пренос на правото доколку истиот бил склучен (член 168, ЗАПСП и член 299 став 2, ЗИС). Тука се работи за определување на посебен метод за утврдување на надоместокот на штетата, по аналогија со лиценцниот надомест или надомест за авторско и сродно право. Во поглед на начинот на надоместување на материјалната штета, можна е или натурална и/или парична реституција, иако неутралната реституција е тешко замислива.

⁸⁸ Види член 145, ЗОО

⁸⁹ Види член 168 и 169 ЗАПСП и член 299 ЗИС

⁹⁰ Види Zdraveva N.; Liability for Immaterial Damage for the Breach of the Moral Rights on Intellectual Creations in the Macedonian Law; International magazine for social sciences "VIZIONE " Skopje, Vol. 37 / 2021

Националното законодавство ја предвидува и **граѓанската казна** како облик на надоместување на штета (член 170, ЗАПСП и член 303 ЗИС). За изрекување на граѓанска казна е битно да се исполнат неколку услови. Прво, потребно е правото на интелектуална сопственост да биде повредено со намера или крајна небрежност, како облици на вина. Имајќи предвид дека овие облици на вина не се претпоставуваат, потребно е тужителот да ги докаже. Второ, при одлучувањето по барањето за плаќање на граѓанската казна, судот треба да ги има предвид сите околности на случајот, а особено степенот на вината на тужениот, износот, вообичаениот надомест, како и превентивната цел на граѓанската казна. Трето, основа за определување на износот на граѓанската казна е вообичаениот лиценцен надомест. Четврто, висината на граѓанската казна ја определува судот, имајќи ги предвид истите околности што ги цени при нејзиното изрекување, и тоа преку зголемување на вообичаениот лиценцен надомест за најмногу до 200%. Со други зборови, зголемување мора да има, но истото не може да биде поголемо од 200%. Петто, граѓанската казна може да се изрече независно од тоа дали тужителот заради повредата на правото на индустриска сопственост претрпел материјална штета во износ на граѓанската казна. Конечно, доколку материјалната штета е поголема од граѓанската казна, носителот на правото има право да ја бара разликата до целосно обесштетување. Тужбеното барање е надоместување по својата правна природа.

3.4. Мерки за обезбедување

Како мерки на обезбедување, според ЗИС и ЗАПСП, соодветно и ЗОП се сметаат привремените мерки и доставувањето на податоци. Мерки за обезбедување постојат и во посебниот Закон за царински мерки за спроведување заштита на правата од интелектуална сопственост⁹¹ кој нема да биде предмет на анализа во овој труд.

ЗИС и ЗАПСП содржат посебни одредби за определување на привремени мерки, но истовремено се повикуваат и на одредбите од ЗОП кои се однесуваат на определувањето привремени мерки .

Доколку носителот на правото пријави дека дошло до повреда на неговото исклучиво право судот, на негов предлог, може да определи привремени мерки заради обезбедување побарувања според овој закон, а особено: (1) да се запленат, исклучат од промет и сочуваат примероци, средства, опрема и документи во врска со нив, (2) да се забранат дејствија на евентуални повреди или нивно продолжување и (3) да се донесат други слични мерки.⁹²

Доколку постои основано сомнение дека заштитата подоцна не може да се оствари, судот може да ги изрече и да ги изврши мерките, без претходно известување и сослушување на спротивната страна.

⁹¹ Закон за царински мерки за спроведување на заштита на правата од интелектуална сопственост („Службен весник на Република Македонија“ бр. 88/15, 154/15, 192/15 и 23/16 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 110/21)

⁹² Одредбите за привремените мерки се во согласност со член 3; 6; 7-8; 16-17; 20; 23; 26; 28-31; 34; 41-61 од ТРИПС и член 2 и 4 од Конвенцијата за основање на WIPO член 7,8,9,11 од 2Директивата 2004/48/ЕЗ

Според ЗОП, привремена мерка може да се дозволи пред поведувањето и во текот на судската или управната постапка, како и по завршувањето на тие постапки, се додека извршувањето нема да биде спроведено. Законодавецот познава привремени мерки за обезбедување на парично и непарично побарување. Согласно ЗОП, привремена мерка за обезбедување на парично побарување може да се дозволи ако доверителот го сторил веројатно постоењето на побарување и опасноста дека без таква мерка должникот ќе ја осуети или значително отежне наплатата на побарувањето, со тоа што својот имот, односно своите средства ќе ги отуѓи, прикрие или на друг начин ќе располага со нив. Доверителот не мора да ја докажува опасноста ако стори веројатно дека со предложената мерка должникот би претрпел само незначителна штета.

Заради обезбедување на парично побарување може да се дозволи секоја мерка со која се постигнува целта на таквото обезбедување.

Според ЗОП, заради обезбедување на непарично побарување може да се дозволи привремена мерка ако доверителот го сторил веројатно постоењето на побарување и опасност дека инаку остварувањето на побарувањето ќе се осуети или значително отежне. Привремена мерка може да се дозволи и кога доверителот стори веројатно дека мерката е потребна за да се спречи употребата на сила или настанувањето на штета.

Судот може, на предлог од доверителот, да дозволи привремена мерка и кога не го стори веројатно постоењето на побарување и опасност, ако претходно го положи, во рокот што му е оставен, износот што судот ќе го определи како гаранција за штетата што на должникот би можела да му биде нанесена со дозволувањето и спроведувањето на привремена мерка. На тоа посебно инсистираат СТО, Европската унија, особено во постапките за повреда на правата од интелектуална сопственост (Види го Протоколот за прием на Република Македонија во СТО).

Судот може, со оглед на околностите на случајот, на предлог од доверителот, да дозволи и повеќе привремени мерки, ако е тоа потребно. Во решението со кое се дозволува привремена мерка ќе се определи времето на траење на таа мерка, а ако мерката е дозволена пред поднесување тужба или поведување на друга постапка - и рокот во кој доверителот мора да поднесе тужба, односно предлог за поведување на друга постапка, заради оправдување на мерката. Судот, на предлог од доверителот, ќе го продолжи времето на траење на привремената мерка, под услов да не се промениле околностите под кои е дозволена таа мерка.

Должникот има спрема доверителот право на надомест на штетата што му е нанесена со привремената мерка за која е утврдено дека била неоснована или која доверителот не ја оправдал.

Намената на мерка на обезбедување **доставување податоци и други документи** е да го олесни добивањето на податоците и документацијата во врска со повредата на правото на интелектуална сопственост. Ова од причина што лицата кои ги повредуваат правата многу вешто и прикриено ги пуштаат пиратските и фалсификуваните производи во промет, ја уништуваат документацијата за производство, за дистрибуција, за печатење и сл. Затоа е потребно да се осигурат, односно да се обезбедат докази, притоа без да се извести лицето кое ги повредило авторското право и сродните права, што значи *audiatur in altera pars*. Бидејќи производителот, печатарот, увозникот, дистрибутерот, консигнаторот, сопственикот, продавачот, имателот на примероци или средства со кои

било повредено правото и др. се учесници и исто така сторители на повредата, тие се должни без одлагање да ги достават податоците и документите до носителот на повреденото право. Се разбира, лицата можат да побараат носителот на правото да им се легитимира дека навистина е носител на правото; во спротивност тие имаат право да одбијат да ги достават бараните податоци и документи. Лицето кон кое е поставено барањето за доставување податоци може да го одбие доставувањето на тие податоци од исти причини од кои, според правилата од Законот за парничната постапка, може да се одбие сведочење. Доколку го одбие доставувањето на податоци без оправдана причина, одговара за штета во согласност со одредбите од Законот за облигационите односи. Овие норми од ЗИС и ЗАПСП не влијаат на прописите за начинот на користење на доверливи информации во граѓанска, прекршочна или кривична постапка, на прописите со кои се уредува одговорност за злоупотреба на правата за добивање податоци, како и на прописите со кои се уредува обработката и заштитата на личните податоци. Ова барање за доставување на информации податоци не ја спречуваат примената на одредбите за времените мерки и за мерките за обезбедување докази од овој закон.

Доколку носителот на правото ги злоупотреби податоците, односно документите кои ги прибавил од означените лица, а со тоа им причинил и штета, должен е да ја надомести штетата. Се разбира, за да постои одговорност, и тука потребно е да има причинско-последична врска помеѓу забранетото дејствие и причинетата штета.

Инаку, обезбедувањето докази во нашето право се прави преку примена на општите принципи на Законот за парнична постапка (чл. 257-261). Имено, тоа се прави преку преземање мерки за обезбедување на доказите, како на пример признавање на документи, мислење на експертите или сослушување на сведоците.

Обезбедувањето докази според законот е можно само во текот на постапката, но и пред, како и по нејзиното правосилно завршување. Според ЗПП, постои можност за осигурување докази *ex parte*, што значи без претходна најава, односно известување на тужениот (сторителот на повредата на авторското право) за потребите на процесот. Во поднесокот со кој се бара обезбедување докази предлагачот е должен да ги наведе фактите што треба да се докажат, доказите што треба да се изведат и причините поради кои смета дека подоцна доказот не ќе може да се изведе или дека неговото изведување ќе биде отежнато. Во поднесокот треба да се наведе името и презимето на противникот, освен ако од околностите произлегува дека тој не е познат. Ова заради обезбедување на максимално расположливи мерки за обезбедување докази за дејствието, пред тужениот да може да ги побива доказите, и секако да се идентификуваат снабдувачите (или другите лица кои се соучесници во повредата).

4. Заклучни согледувања

Новите општествени и економски услови наметнуваат постојано да се преиспитува местото, улогата, системот на заштита, односно севкупната правна рамка на правото на интелектуална сопственост.

Кога станува збор за граѓанско правната заштита како дел од системот за спроведување на заштитата на правата на интелектуална сопственост од направената анализа може да се заклучи дека правната рамка е исправена пред повеќе предизвици.

Прво, со развојот на новите технологии и можноста повредата на правата да се направи во рамките на Интернет просторот, доведуваат до тоа повредата на правото во една држава да стане повреда во повеќе држави од што произлегуваат комплексни прашања за надлежноста и применливото право, но и за стандардите на заштита што постојат во различни земји. Имено, националните законодавства за спроведување на заштитата на правата на интелектуална сопственост се разликуваат, па така за носителот на правото станува неизвесно дали и како ќе може да го заштити своето право. Разлики постојат во видот на тужбените барања што ќе може да се постават, во времените мерки што може да се бараат, во можноста да се бараат мерки пред отпочнување на парницата за мериторно решавање на спорот, во висината на гаранциите што треба да се дадат за да се преземат тие мерки, во времето во кое може да траат самите мерки и во рокот во кој ќе треба доколку се дозволени вакви мерки да отпочне парница со поднесување на тужба. Истражувањата покажуваат дека различни национални судови, па понекогаш и судови во иста земја имаат различен однос кон трошоците што им се признаваат на странките што успеале во своето тужбено барање. Исто така, анализата на судската практика покажува дека има разлики и во висината на надомест на штета што ја пресудиле судовите во случај кога таа настанала како последица од повреда на правата на интелектуалните права (обична штета, изгубена добивка и нематеријална штета)⁹³

Второ, правото на интелектуална сопственост е специфична правна гранка, па специјализирани познавања на оваа област се неопходни за ефикасност и ефективност на заштитата. Оттука, неопходно е да се специјализираат судовите или судските совети што ќе судат предмети и ќе одлучуваат за тужбените барања како и во постапки за обезбедување на побарувања кои ќе одлучуваат за времените мерки, обезбедувањето на докази и обезбедување на информации при повреда на правата на интелектуалната сопственост. Специјализираното судство судење на овие спорови од точно определени судови и судски совети се покажува и во светотот и во нашето тесно опкружување како особено битно во постигнување на ефикасна и ефективна заштита на правата на интелектуална сопственост⁹⁴.

Трето, кога станува збор спроведувањето на правата на интелектуална сопственост во парнична постапка се поставува прашањето за можноста за поголемо користење на медијацијата и другите форми на алтернативно решавање на овие спорови пред специјализирано обучени медијатори и арбитражни тела⁹⁵. Овие постапки би биле побрзи и поефективни, и на одреден начин би обезбедиле и странките да не се

⁹³ Споредите за надоместот на штета при повреда на авторско право и сродните права кај Милић Д., Коментар закона о ауторском и сродним правима-са судском праксом и меѓународним конвенцијама и уговорима, ННК Интернационал, 2005, стр.229-232

⁹⁴ Во многу земји постојат специјализирани судови за заштита на правата на интелектуална сопственост или пак специјализирани одделенија, бидејќи е оценето дека овие спорови можат да ги судот судии што се континуирано едуцирани во областа на заштита на правата на интелектуалната сопственост. Ваква специјализација и ефикасност во заштитата се очекува и со воспоставувањето на Единствениот суд за патенти во ЕУ (UPC) за потпишувањето на Спогодбата и надлежностите видете повеќе : <https://legal-patent.com/patent-law/pap-is-in-force-upc-possible-in-2022>

⁹⁵ За предностите на арбитражата и за арбитрабилност на споровите видете повеќе Зороска – Камиловска Т., Арбитражно право, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, 2015, стр. 1-10, 88-104;

експонираат во јавноста⁹⁶. Ваквите постапки би зазеле место при повредите на правата на интелектуална сопственост што се вршат на Интернет и социјалните мрежи⁹⁷.

Четврто, неопходно е постојано да се едуцираат носителите на правата за начините на кои се спроведува правата на интелектуална сопственост кои барања, мерки и правни средства им стојат на располагање и како можат да ги заштитат своите права. Исто така, носителите на право треба да имаат предвид дека не треба да се оди и во друга крајност, и дека парниците не служат за збогатување и за злоупотреба на нивните права. Граѓанско правната заштита треба да делува превентивно против оние кои ги повредуваат правата, но не треба да служи за надоместување на несразмерните и непотребните трошоци направени во парницата.

Петто, техничките мерки можат да претставуваат ефективна и ефикасна заштита на правата на интелектуална сопственост. Меѓутоа, нивното користење не треба да доведе до непотребно ограничување на правата на корисниците, до ситуации кога се повредуваат права на трети лица и им се оневозможува остварување на другите човекови права. Имено со определени технички мерки на корисник на определена дигитална содржина, право на користење на компјутерски софтвер или слично не би смеело да им се наметнат ограничувања кои се недозволени во лиценцните договори, спротивни се на авторското право или конкурентското право⁹⁸.

Правото на интелектуална сопственост иако се штити територијално, последиците од повредувањето најчесто се прелеваат преку границите на националните територии на државите. Затоа се настојува освен за материјално правното уредување на правата на интелектуална сопственост да се воспостават и меѓународни стандарди за спроведување на правата на интелектуалната сопственост. Неспорно е дека постојат сериозни активности, како на меѓународно така и на европско тло, за воведување на еден сет единствени правила што ќе се применуваат на постапките за остварување на заштитата на правата на интелектуална сопственост. Материјално правната рамка на правото на интелектуална сопственост може да има ефект на трговијата само ако постојат реални механизми за спроведување на содржината на правата на интелектуална сопственост. Во спротивно, домашните, меѓународните и европските материјално правни правила ќе се сведат на проста декларација. Ова, секако, не значи дека активностите на меѓународно и европско поле што се однесуваат на материјално правните прашања не се од соодветна важност, од причина што правилата за спроведувањето на заштитата на правата на интелектуална сопственост се појавуваат како надградба на материјално правните стандарди. Исто така, ова не ни значи дека меѓународните и европските стандарди се доволни сами по себе. Потребно е земјите членки истите не само да ги уредат во

⁹⁶ Со помош на алатките на WIPO-СОИС, постапките за ADR(алтернативно решавање на спорови) на СОИС редовно се спроведуваат целосно или делумно преку Интернет. Центарот на СОИС во 2021 година ги ажурираше Правилата за медијација, арбитража, забрзана арбитража и експертски решенија од вешти лица на СОИС ги потврди он лајн процедурални опции. <https://www.wipo.int/amc/en/rules/> (посетено на 21.01.2022)

⁹⁷ Видете повеќе Пепељугоска А. „Заштита на интелектуалната сопственост на социјалните мрежи,, Центар за европско применето право и економија СЕРПЕ Скопје 2013 стр.103-112

⁹⁸ За ова видете повеќе: Marković M. Slobodan „Pravo intelektualne svojine i informaciono društvo“JP Službeni Glasnik Beograd 2014 стр. 154-155; Lucchi, N. “Intellectual Property Rightsin Digital Media” Bufffalo Law Review, Vol.53 No.4 стр.1166-1175

домашното законодавство, туку и да обезбедат нивна примена, преку соодветни механизми на мониторинг и реагирање кога истите нема да бидат испочитувани. Во секој случај, самиот факт што постојат меѓународни и европски стандарди за остварувањето на заштитата на правата на интелектуална сопственост вреди многу, односно овозможува, барем принципиелно, да се постават правила на игра и да се обезбеди нивното реално функционирање во практиката.

Покрај неспорното значење на меѓународните и европските стандарди за спроведување на заштитата, и понатаму остануваат отворени прашања од причина што регулативата, сепак, е фрагментарна. Земјите членки, во крајна линија, ја имаат диспозицијата на вметнување на конкретните правила во постојните национални процесни системи. Затоа и самото „препишување“ на меѓународните и европските стандарди и конкретни правила во националните законодавства не вреди многу, доколку насоките поставени со стандардите не се поимаат како стимул за пошироко зафаќање во домашното законодавство. Мошне добар пример за ваквиот пристап е принципот на достапност на мерките, постапките и правните лекови за спроведување на правата на интелектуална сопственост.

Македонското право на интелектуална сопственост треба да се развива паралелно со развојот на правото на интелектуална сопственост на Европската унија. Основната намера на активностите што треба да се преземаат не е само усогласеност на законите заради барањата на Спогодбата за стабилизација и асоцијација, туку заради обезбедување функционален систем на заштита кој ќе ги поддржи и поттикне творештвото, иновативноста и трговијата. Потребно е да се донесат посебни закони за одделни права од индустриска сопственост, нов закон за спречување на нелојална конкуренција, да се размисли за донесување на посебен закон за спроведување на правата на интелектуалната сопственост, закон со кои ќе се уредат правилата за рекламирање-огласување и да се есоновремени законот за авторското право и сродните права согласно барањата на дигиталното опкружување. Сите правни прописи ќе треба да бидат јасни недвосмислени и лесно разбирливи и спроведливи од сите кои се инволвирани во заштита на правата на интелектуална сопственост.

Конечно, на стандардите за спроведување на правата на интелектуална сопственост треба да се гледа само како на еден чекор во постигнувањето на еден општо прифатен систем на право на интелектуална сопственост. Ова важи дури и ако се имаат предвид сите опозиции на меѓународните и европските активности на полето. Широката дебата е секако потребна, но без да се заборави дека концептот на интелектуалната сопственост може да преживее само ако постои консензус за улогата и значењето на правата на интелектуална сопственост и потребата од ефикасни механизми за нивна заштита од повреди и загрозувања.

CHALLENGES TO THE CIVIL LAW ENFORCEMENT OF THE INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

Summary

The enforcement of intellectual property rights means providing effective and efficient mechanisms for prevention and sanctioning of breaches of the subjective rights of intellectual property rights holders. The dominant understanding is that enforcement of intellectual property rights is important not only for individual holders, but also for creating an environment where innovation and creativity are supported, consumers protected, competitiveness is improved, employment is preserved, tax evasion is prevented, and finally an environment that enables unobstructed and fair functioning of the market.

There are a few challenges in enforcing the intellectual property rights. The legal system - the regulations and the manner of their application, is inert compared to the development of technologies. Thus, the legal regimes are not always completely clear in terms of enforcement of rights, there is no specialization in the judiciary in this area, which in turn affects right holders to fear long and complex procedures that will not allow them full compensation.

The challenge of enforcing intellectual property rights in modern times often comes down to the question of whether, because legal regulations are changing slowly and the dynamics of development of new technologies are particularly fast, we will accept the fact that legal regulations will lag the development of new technologies and the implementation of protection will be the most efficient and effective, through technological measures and how good is it?

In the paper, the authors analyse the challenges of comparing the protection of intellectual property rights through civil law protection. They refer to international and EU instruments in this area. Also subject to discussion are domestic instruments at the disposal of rights holders.

Keywords: intellectual property rights; enforcement; infringement of intellectual property rights; civil protection; lawsuits for protection of intellectual property rights

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

I. Учебници, монографии, научни и стручни трудови, извештаи, студии

- Cumming, G., Freudenthal, M., Janal, R., Enforcement of Intellectual Property Rights in Dutch, English and German Civil Procedure, 2 edition Kluwer Law International, 2008, p. 89
- Дабовиќ – Анастасовска Ј., Меѓународни и европски стандарди за спроведување на правата на интелектуална сопственост, Државен завод за индустриска сопственост, Скопје, 2008
- Дабовиќ - Анастасовска, Ј., Гавриловиќ, Н., Аспекти на хармонизација на домашното право на интелектуална сопственост со правото на ЕУ, *Зборник од научната расправа “Методи на хармонизација на националното законодавство со правото на Европската Унија”*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 2008.
- Дабовиќ - Анастасовска Ј., Пепељугоски В., Гавриловиќ Н., Прирачник за граѓанско правна и административно правна заштита на патентите, СОИП, Скопје, 2013
- Дабовиќ – Анастасовска Ј., Пепељугоски В., *Право на интелектуална сопственост*, Академик, Скопје, 2012
- Drahos, P., Brathwaite, J., Information feudalism: who owns the knowledge economy?, New Press, New York, 2003
- Geiger, C., Izyumenko, E., Shaping Intellectual Property Rights Through Human Rights Adjudication: The Example of the European Court of Human Rights (May 4, 2020). 46(3) Mitchell Hamline Law Review 527-612 (2020), Centre for International Intellectual Property Studies (CEIPI) Research Paper No. 2020-02, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3613591> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3613591>
- Јаневски А., Зороска – Камиловска Т., Граѓанско процесно право, книга прва парнично право, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Скопје, 2009
- Јаневски А., Зороска Камиловска Т., Ракочевиќ М., Најновите измени во парничното законодавство на Република Македонија според новелата на Законот за парничната постапка од 2015 година, Деловно право, Издание за теорија и практика на правото, година XVI, број 33, Скопје, 2015,
- Јаневски А., Ракочевиќ М., Najnovije izmene u parničnom zakonodavstvu republike makedonije u domenu posebnih parničnih postupaka prema noveli zakona o parničnom postupku iz 2015 godine, Зборник радова „Двадесет година Дејтонског мировног споразума, стр. 479-490, Источно Сарајево, 2017
- Милић Д., Коментар закона о ауторском и сродним правима-са судском праксом и меѓународним конвенцијама и уговорима, ННК Интернационал 2005
- Пепељугоска А. Заштита на интелектуалната сопственост на социјалните мрежи,, Центар за европско применето право и економија CEPPE, Скопје, 2013

- Lucchi, N., “Intellectual Property Rights in Digital Media” *Buffalo Law Review*, Vol.53 No.4
- Marković S. *Pravo intelektualne svojine i informaciono društvo*, Službeni Glasnik, Beograd, 2014
- Marković S., Popović D, *Pravo intelektualne svojine*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2013
- Matthews, D., Žiková, P. The Rise and Fall of the Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA): Lessons for the European Union. *IIC* 44, 2013
- Smith, J., Wheeler, C., Burke, S., *New Intellectual Property Enforcement Regulations*, Legislative Comment, *E.I.P.R.* 2006, 28(7)
- Support study for the ex-post evaluation and ex-ante impact analysis of the IPR enforcement Directive, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs (European Commission), EY, MULTILAW Network, Schalast, Technopolis
- Zdraveva N.; Liability for Immaterial Damage for the Breach of the Moral Rights on Intellectual Creations in the Macedonian Law; *International magazine for social sciences “VIZIONE”* Skopje, Vol. 37 / 2021
- Zdraveva, N., Freedom of expression vs. Right to privacy: The role of ECHR in modelling civil liability for damage, *Iustinianus Primus Law Review*, Vol. 11 Special Edition, 2020
- Зороска Камиловска Т., Арбитражно право, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Скопје, 2015

II. Прописи на ЕУ

- Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC, *OJ L* 130
- Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce'), *OJ L* 178
- Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights, *OJ L* 157
- Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure *OJ L* 157
- Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters, *OJ L* 351
- Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II), *OJ L* 199

- Council Decision (of 22 December 1994) concerning the conclusion on behalf of the European Community, as regards matters within its competence, of the agreements reached in the Uruguay Round multilateral negotiations 94/800/EC: (1986-1994); *OJ L* 336
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee, Guidance on certain aspects of Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council on the enforcement of intellectual property rights, COM/2017/0708 final
- Statement by the Commission concerning Article 2 of Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council on the enforcement of intellectual property rights, *OJ L* 94

III. Домашни прописи

- Закон за индустриската сопственост („Службен весник на Република Македонија“ бр. 21/09, 24/11, 12/14, 41/14, 152/15, 53/16 и 83/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 31/20)
- Закон за авторското право и сродните права („Службен весник на Република Македонија“ бр. 115/10, 140/10, 51/11, 147/13, 154/15 и 27/16)
- Закон за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 79/05, 110/08, 83/09, 116/10 и 124/15)
- Закон за обезбедување на побарувањата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 87/07 и 31/16)
- Закон за ратификација на Протоколот за изменување и дополнување на Договорот за трговските аспекти на правата од интелектуална сопственост (ТРИПС) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 24/2010)
- Закон за облигационите односи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 18/01, 04/02, 05/03, 84/08, 81/09, 161/09 и 123/13 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.215/21)
- Закон за судовите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 58/06, 62/06, 35/08, 150/10, 83/18, 198/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 96/19)
- Закон за меѓународно приватно право („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.32/2020)
- Закон за царински мерки за спроведување на заштита на правата од интелектуална сопственост („Службен весник на Република Македонија“ бр. 88/15, 154/15, 192/15 и 23/16 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 110/21)
- Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17 и 248/18);
- Правилник на Академијата за судии и јавни обвинители за континуирана обука („Службен весник на Република Македонија“, бр. 77/2015, 15/2017 и 19/2017).

IV. Судска практика (пресуди на Судот на ЕУ)

- C-180/11, Bericap Záródástechnikai Bt. v Plastinnova 2000 Kft., ECLI: EU:C:2012:717
- C-324/09, L'Oréal SA and Others v eBay International AG and Others, ECLI:EU:C: 2011:474
- C-435/12, ACI Adam BV and Others v Stichting de Thuis kopie and Stichting Onderhandeligen Thuis kopie vergoeding, ECLI:EU:C:2014:254
- C-163/15, Youssef Hassan v Breiding Vertriebsgesellschaft mbH, ECLI:EU:C:2016:71
- C-419/15, Thomas Philipps GmbH & Co. KG v Grüne Welle Vertriebs GmbH, ECLI:EU:C:2016:468
- C-427/15, NEW WAVE CZ, a.s. v ALLTOYS, spol. s r. o., ECLI:EU:C:2017:18;
- C-494/15, Tommy Hilfiger Licensing LLC and Others v DELTA CENTER a.s., ECLI:EU:C:2016:528
- C-314/12, UPC Telekabel Wien GmbH v Constantin Film Verleih GmbH and Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH, ECLI:EU:C:2014:192;
- C-70/10, Scarlet Extended SA v Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM), ECLI: EU:C:2011:771
- C-360/10, Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (Sabam) v Netlog NV, ECLI:EU:C:2012:85
- C-275/06, Productores de Música de España (Promusicae) v Telefónica de España SAU, ECLI:EU:C:2008:54
- C-99/15, Christian Liffers v Producciones Mandarina SL and Mediaset España Comunicación SA, anciennement Gestevisión Telecinco SA, ECLI:EU:C:2016:173
- C-681/13, Diageo Brands BV v Simiramida-04 EOOD, ECLI:EU:C:2015:471
- C-406/09, Realchemie Nederland BV v Bayer CropScience AG, ECLI:EU:C:2011:668
- C-57/15, United Video Properties Inc. v Telenet NV, ECLI:EU:C:2016:611

V. Извори од Интернет

- <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/74c81154-en/index.html?itemId=/content/publication/74c81154-en>
- <https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/international-ip-enforcement-summit-2021>
- https://www.wipo.int/meetings/en/topic.jsp?group_id=142
- <https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/international-ip-enforcement-summit-2014>
- <https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/international-ip-enforcement-summit-2017>
- <https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/international-ip-enforcement-forum-2019>
- <http://www.ippo.gov.mk/mk/LegislativaView.aspx?lang=MK&id=172&cat=INT>
- https://europa.eu/youreurope/business/running-business/intellectual-property/infringement/index_en.htm

- <https://www.unified-patent-court.org/documents>
- https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_markeng/englisch_markeng.html
- <http://www.mba.org.mk/index.php/mk/akti/advokatska-tarifa>
- <https://www.telekom.mk/ns-newsarticle-svetska-premiera-na-10-ta-simfonija-na-betoven-zavrsena-od-vestacka-inteligencija.nspx>
- <https://legal-patent.com/patent-law/pap-is-in-force-upc-possible-in-2022>
- <https://www.wipo.int/amc/en/rules>